

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ

KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013–2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dagmar Jagošová

Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na počátku 20. století

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martina Kalvodová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR

COMBINED (PART TIME)

2013–2016

BACHELOR THESIS

Dagmar Jagošová

**The history of female education in the Czech Lands focusing on the
19th and early 20th centuries**

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Martina Kalvodová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 5. ledna 2016

Dagmar Jagošová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala svým rodičům a své rodině za umožnění studia. Za pomoc při zpracování bakalářské práce bych chtěla přednostně poděkovat dceři Anně Jagošové a za odborné rady Mgr. Luďkovi Doležalovi. Dále děkuji vedoucí práce Mgr. Martině Kalvodové.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem vzdělávání žen na našem území a tím i jejich zařazením do společenského a veřejného života. Rozebírá především vzdělávání žen v historickém kontextu 19. a počátku 20. století v českých zemích. Zabývá se okrajově také samotnou emancipací ženy. Více než posoudit se tato práce snaží zmapovat edukaci žen v průběhu zmiňovaného historického období. Vzhledem k tématu práce a jejímu zaměření na historii není zařazena klasická empirická část, pouze část teoretická. Za výzkum lze považovat komparaci literatury a pramenů zabývajících se tímto tématem.

Klíčová slova

Emancipace, feminismus, historie, společnost, vzdělávání žen, žena, ženská práva, ženské spolky.

Annotation

This bachelor's thesis deals with the history of female education on the Czech territory, and hence also with the inclusion of women in social and public life. It analyses female education in the Czech Lands in the historical context of 19th and early 20th centuries, and deals marginally also with the emancipation of women as such. Its objective is to map, rather than to evaluate, the phenomenon of female education during the aforementioned period. Given its topic and its focus on history, this work includes just a theoretical part and not the conventional empirical part. Its research element consists in the comparison of literature and resources related to the above topic.

Keywords

Emancipation, female education, feminism, history, society, woman, women's associations, women's rights.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 POSTAVENÍ ŽENY VE SPOLEČNOSTI.....	10
1.1 Konec 17. a 18. století.....	10
1.2 19. století.....	13
1.3 Počátek 20. století.....	14
2 VZDĚLÁVÁNÍ DÍVEK A ŽEN V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	16
2.1 Božena Němcová.....	16
2.2 Magdalena Dobromila Rettigová.....	17
2.3 Karolína Světlá.....	19
2.4 Eliška Krásnohorská.....	20
2.5 Bohuslava Rajska.....	21
2.6 Cesta k dívčímu vzdělání.....	24
3 POČÁTKY VYŠŠÍHO DÍVČÍHO ŠKOLSTVÍ.....	30
3.1 Vyšší dívčí škola.....	30
3.2 Hasnerova reforma.....	31
3.3 Minerva.....	32
3.4 Spolky.....	36
3.4.1 Spolek sv. Ludmily.....	36
3.4.2 Americký klub dam.....	38
3.4.3 Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.....	40
3.4.4 Ženský výrobní spolek český.....	41
3.4.5 Spolek Domácnost.....	42
3.4.6 Spolek Minerva.....	44
3.4.7 Sokol.....	45
4 UNIVERZITNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	48
4.1 Bohuslava Julie Kecková.....	49
4.2 Anna Bayerová.....	49
4.3 Alice Garrigue Masaryková.....	52
ZÁVĚR.....	55
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	58

ÚVOD

Vzhledem ke svému studijnímu oboru jsem si vybrala výše uvedené téma bakalářské práce, tj. historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na počátku 20. století. Jako studentka oboru vzdělávání dospělých považuji toto téma za přínosné svému oboru a zároveň pro mě samotnou velice zajímavé. Zvláště u spolkového typu vzdělávání, kterému se chci jako vzdělávání mimoškolnímu ve své práci také věnovat, mě osobně zaujala možnost sledovat tyto spolky a jejich edukační činnost od jejich vzniku až dodnes, např. tělovýchovná jednota Sokol a jiné. Při psaní své bakalářské práce jsem čerpala převážně z literatury, a to ponejvíce z knih Mileny Lenderové nebo Pavly Horské.

Vzdělávání žen a dívek bylo nejen na našem území dlouho opomíjeno. Panoval názor, že není třeba vzdělané ženy, jen když se dokáže postarat o domácnost. Dívčím ve školních lavicích se však bránili nejenom muži, jak by se mohlo zdát, ale i samy ženy. Ale i zde se našly světlé výjimky – dívky, které díky svým osvíceným rodičům dostaly vzdělání například prostřednictvím církve. Milena Lenderová k tomuto mimo jiné uvádí: *„Dívčí výchově se věnoval řád cisterciáček, jehož kláštery vznikaly rovněž v českých zemích – v Oslavanech, Tišnově (zakladatelkou byla manželka Přemysla Otakara I. královna Konstancie), v Pohledu, Sezemicích, Starém Brně (vznik zásluhou královny Elišky Rejčky). Vedle cisterciáček pěstoval ženskou vzdělanost řád benediktinek. (...) Dívčí vzdělání poskytovaly rovněž žebravé řády. V 15. století provozovaly dívčí školu dominikánky u Sv. Anny na Starém Městě pražském, v 16. století klarisky u Sv. Anežky.“*¹

V druhé polovině 18. století se však díky tereziánské reformě – Všeobecnému školskému řádu – stává vzdělávání nejen dostupnější, ale i běžnější součástí života. Proniká nejen do měšťanských rodin, kde již většinou probíhá vzdělávání domácích, ale pomalu nachází své místo i mezi chudými na venkově. Největší rozvoj školství v tomto období lze pochopitelně zaznamenat v Praze. Už v roce 1775 vzniká na Malé

---

¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 39-40. ISBN 80-204-0737-5.

Straně normální škola (také označovaná jako škola „hlavní“) s dívčím oddělením, která se stává vzorem pro ostatní základní školy monarchie.² Nejvýznamnějším krokem k dívčímu vzdělávání u nás bylo založení dívčího gymnázia Minerva v září roku 1890. Z něj vychází z původní třídy čítající 52 zapsaných dívek 13 absolventek s maturitní zkouškou.³ Založení dívčího gymnázia je prvním krokem k vysokoškolskému vzdělání žen, jímž se tato práce také okrajově zabývá.

Vzdělávání v domácím prostředí nebo ve školních lavicích ale nebylo jediné, kterého se dívkám v tomto historickém období mohlo dostat. Další možnost vzdělávání nabízely i nově vzniklé anebo ženám zpřístupněné spolky a kluby, kde se čím dál více ženy prosazovaly. Později se dokonce začaly zakládat kluby a spolky ryze dámské, které nabízely členkám nejen přednášky na rozličná témata, možnost realizovat se ve společenském životě, ale často i přísun literatury, neboť většina spolků disponovala dobře vybavenou knihovnou.

Ženské vzdělávání jde však ruku v ruce s emancipací, tj. zrovnoprávněním, v našem případě ženy, a proto se tato bakalářská práce nezabývá výhradně procesem vzdělávání, jeho počátky a začleněním do společenského systému, ale i samotným emancipačním procesem a problémem postavení ženy v různých historických obdobích. Tuto studii práce omezuje pouze na naše území, tedy české země.

Cílem této práce by mělo být přehledné zmapování vývoje vzdělávání žen, myslíme tedy od základního až po vysokoškolské. Vedle školských institucí se práce bude zabývat i vzděláváním žen mimo školská zařízení. Zde dostávají prostor dámské kluby a také spolkové organizace rozšířené o ženské členky, nebo přímo zaměřené na vzdělávání žen a jejich začleňování do společenského života. Okrajovým záměrem této studie je také zachycení jednotlivých stadií vývoje emancipačního procesu ženy na našem území v historickém kontextu. Zde se práce neomezuje jen na období 19. a 20. století.

---

² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 9. ISBN 80-7277-241-4.

³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 68. ISBN 80-204-0737-5.

1 POSTAVENÍ ŽENY VE SPOLEČNOSTI

Od počátku vzniku společnosti, kdy se člověk přestává podřizovat vlivům přírody, a naopak začíná vytvářet své vlastní dílo – kulturu – je žena chápána jako matka, dárkyně života a je tedy i tak uctívána. Dokladem toho jsou nástěnné malby i figurky žen – matek, těhotných nebo rodících žen. Tyto artefakty, mající funkci estetickou, někdy i obřadní nebo magickou, ženu uctívají. Takové umělecké projevy znázorňující podstatnou roli ženy ve společnosti jsou známy už z pravěku. Z těchto projevů lze usuzovat, že kult ženy – matky byl od pradávna neobyčejně silný. Přesto ale nad matriarchálním systémem společnosti získal na mnohá staletí převahu systém patriarchální. Dějiny jsou tedy psány mužem, nikoliv ženou. Již ve zmiňovaném pravěku má muž jako lovec větší právo nejen při jakékoliv volbě. Má právo na ženu jako otrokyni, již si může nárokovat. Dostává se mu také možnosti poznávat a učit se novým věcem na rozdíl od ženy, která je předurčena k starostem o dítě, rodinu a příbytek. Už v tomto období lze nalézt počátky po mnohá staletí velmi rozšířené myšlenky, která ženě přisuzuje *Kinder, Kirche, Küche*. Z tohoto lze odvodit, že společenské postavení žen a jejich alespoň částečné zrovnoprávnění má před sebou ještě dlouhou a trnitou cestu. Emancipační proces je zatím pro veškerou společnost okrajovou záležitostí. I když každé století má svou vzdělanou a emancipovanou ženu, až v polovině století 20. přichází emancipace a rovnost jako životní styl pro všechny ženy bez výjimky.

1.1 Konec 17. a 18. století

V této epoše tj. v období osvícenství a pozdější francouzské revoluce, která svým způsobem změnila Evropu, přichází zvrát ve vnímání ženy. Zvrát, díky kterému mnoho žen vystoupí z primárně předurčené role matky a manželky a stane se nezávislými. V tomto historickém období se začíná psát nová část historie ženské emancipace. Po strastiplné cestě konečně přichází alespoň příslib rovnoprávnosti.

V polovině 17. století vzniká a na jeho konci vrcholí ve Francii hnutí žen, které si říkají *Précieuses*. Tyto ženy se staví proti klasickému modelu rodiny a povinnost starat se o dítě považují za nudnou otrockou dřinu, která ženám znemožňuje rozvoj vlastní osobnosti. Hnutí na svou dobu velmi odvážných žen se prosazuje hlavně ve Francii (odkud pochází) a v Anglii. Protagonistky hnutí pocházejí z řad šlechty a bohaté městské buržoazie, a tak toto emancipační hnutí do širšího povědomí nijak výrazněji neproniká.⁴ Vedle mnohých důvodů je to hlavně díky církevním dogmatům a názorům na ženu a její roli v rodině, které se staly od středověku již zcela tradičními a zdánlivě nezlomnými.

Velmi zajímavé jsou ale zásady tohoto odvážného ženského hnutí, které popisuje vedle jiných autorek a autorů zabývajících se ženskou otázkou a její problematikou například Pavla Horská ve své knize *Naše prababičky feministky*. Uvádí zde toto: *„Podle zásad „preciozity“ žena, která chtěla ve společnosti něco znamenat, pouštěla hned od porodu své děti nejen z očí, ale i z mysli a přenechávala je péči chův a vychovatelů. Francouzští sociologové většinou vidí v „preciozkách“ ženy, které se již v 17. století dožadovaly feministického řešení svých vztahů k mužům. Některé šly dokonce tak daleko, že odmítaly sňatek a rodinu.“*⁵

I přes toto hnutí žen nespokojených se svým společenským postavením, se na zbytek 17. a první polovinu 18. století ženská otázka opět zcela vytrácí ze společenských konverzací jak nebojácných žen, tak vlivných a genderovému zrovnoprávnění nakloněných mužů.

Během 18. století se však dostává do popředí myšlenkový směr nazývaný osvícenství, jehož kolébkou je Francie. Je to myšlenkový směr, který se odvrací od původních církevních idejí a důrazu na moc krále. Je to období, kdy se s velkým zřetelem mnoho myslitelů odvolává na zdravý rozum. A osvícenství pamatuje i na ženy. Lze dokonce s jistou nadsázkou říci, že 18. století je možné označovat za století ženy. Neboť v tomto století usedá na trůn osvícená panovnice, rakouská císařovna, Marie Terezie. Rusko se v této éře také ocitá pod vládou ženy, carevny Kateřiny Veliké. Ve Francii se stávají stále oblíbenější salóny, ve kterých se holduje ušlechtilé zábavě,

---

⁴ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 9. ISBN 80-7106-380-0

⁵ Tamtéž, s. 9.

jako je literatura, hudba nebo učené diskuse a jejichž pořadatelkami a následnými hostitelkami jsou také ženy.

I přesto, že se v tomto historickém období hlavně Francie zdá být v ženské otázce velmi liberální a lze o ní dokonce douhat, že „*se chystala dříve či později uznat rovnoprávné postavení mužů a žen na veřejnosti*“⁶, právě tato pokroková Francie zažívá i naprosto protichůdné reakce. Nejenže pokračují vydávání úředních omezení, která vztahují na podnikání žen, ale vedle jiného přichází v polovině století také zákaz působení žen ve zdravotnictví, vyjma porodních asistentek.⁷

S celým 18. stoletím a tedy i jím nastolenou genderovou otázkou ale zahýbe na jeho konci francouzská revoluce. Do ní se zapojily po boku bohatých také nižší vrstvy. Z těch pochází idea o navrácení se k původnímu církevnímu vnímání ženy. Představitelé chudých žádají tradiční normy a hierarchii ve vztazích mezi mužem a ženou. Na straně původního uspořádání společnosti stojí také francouzský filosof Jean Jacques Rousseau (1712–1778). Naopak méně nakloněny tomuto návratu k původním normám byly samy ženy, ať už měšťanky, šlechtičny nebo venkovanky. Své příznivkyně si najde nejen ženský tisk, ale také ženské kluby, které v období revoluce ve Francii vznikají.⁸

I přes neobyčejnou snahu a velkou dávku odvahy, kterou musely projevit ženy bojující za svá práva, se pohled na ženu a její práva i po francouzské revoluci od nástupu osvícenských myšlenek změnil jen částečně. Například díky právu na rozvod (uzákoněno v roce 1792), které se do všeobecného povědomí zapsalo spíše jako ústupek ženám, jež ho požadovaly. Vedle něho se také stalo méně pohoršujícím a lépe vnímaným častější vystupování žen na veřejnosti, ať už jako vlivné manželky svých mužů nebo mnohdy jako vdovy, v tomto případě nejčastěji vystupovaly jako mecenášky mladých talentovaných umělců, po slavných a bohatých mužích. Jestliže ale v tomto období nastala jakákoliv genderová změna, opět se dotkla jen malé

---

⁶ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 11. ISBN 80-7106-380-0

⁷ Tamtéž, s. 11.

⁸ Tamtéž, s. 12 – 13.

skupiny šlechty a měšťanstva. Dívky a ženy z venkova a malých měst musely na změnu ve svém dosavadním společenském postavení čekat dalších několik desítek let.⁹

1.2 19. století

Devatenácté století přináší pojmy jako zrovnoprávnění, ať už ženy a muže nebo jednotlivých společenských vrstev, feminismus a ženská emancipace i do rakouské monarchie a postupem času také do Prahy. Zde se stávají témata jako ženská emancipace v Čechách nebo vzdělanost žen běžnými tématy rozhovorů buržoazní společnosti. Díky mnoha odvážným ženám, jakými byly například spisovatelka Božena Němcová nebo Eliška Krásnohorská, Bohuslava Rajská, Karolína Světlá a další (v této bakalářské práci jim bude věnována pozornost v dalších kapitolách), se i v naší vlasti setkáváme s bojem za ženská práva, za lepší společenské postavení nebo možnost volby mezi rodinou a kariérou.

K české emancipaci a dalšímu tématu s ním úzce spjatému, tj. vzdělávání dívek a žen, ale nepřispěly jen samy ženy. Velkým zastáncem ženských práv byl vedle jiných cestovatel a průkopník mnoha novátorských myšlenek, Vojtěch Náprstek i další čeští vlastenci. Za všechny lze jmenovat Miroslava Tyrše. Významnou roli je nutno přiřknout také mužům, kteří *pouze* podporovali své ženy v emancipačních snahách nebo ostatních snahách nutných pro dosažení lepšího postavení ženy ve společnosti. Například Petr Mužák, manžel Karolíny Světlé, byl znám svým pochopením pro spisovatelskou činnost své ženy.

Z mužů, které lze pokládat za *feministy*, se ženskou otázkou nejvíce zabýval pozdější první československý prezident, Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937). Vedle jiného už při svém nástupu na pražskou univerzitu prosazoval ženskou rovnoprávnost a věnoval se svou pedagogickou a osvětovou činností ženské otázce. Podporoval a sám se podílel na chodu Amerického klubu dam nebo brněnské Pokrokové organizace moravských žen. Na počátku 20. století dokonce jako poslanec

---

⁹ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 14 – 15. ISBN 80-7106-380-0

podporoval Výbor pro volební právo žen. Razil heslo: „*Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně a politicky.*“¹⁰

Paní a dívky, které se chtěly zapojit do emancipačních snah, ale neměly tolik odvahy, aby samy vystoupily z řady a tím se v částečně emancipaci nepřátelské společnosti většinou nijak kladně zviditelnily, hojně vstupovaly do založených nebo právě se zakládajících ženských spolků všeho druhu. Tyto spolky sdružovaly ženy, které se chtěly vzdělávat, rozvíjet své myšlení a ducha. Byly to většinou ženy z bohatších vrstev. Jejich posláním v těchto spolcích ale byla mnohdy pomoc ženám z nižších sociálních vrstev například výstavbou škol pro chudé dívky, kterým chtěly zajistit lepší budoucnost. Ať už to byla pomoc finanční nebo pomoc do jisté míry politická, dostávalo se jí od měšťanek jejich chudším družkám stále častěji.

Dalším významným počinem a posunem ženského zrovnoprávnění bylo například zřízení učitelských ústavů pro ženy – učitelky. Ženy tedy mohly vedle svého původního poslání – porodní *bába* – vykonávat další povolání předtím určené výhradně mužům. Toto století se zapsalo do českých dějin jako nejvýznamnější z pohledu ženské emancipace a jejího začlenění do veřejného života.

1.3 Počátek 20. století

Minulé století, tedy jeho počátek, na emancipační snahy už pouze navazuje. Je ale nutné poukázat na významné zvraty v politickém životě ženy, jako je vůbec samotné začlenění do něj nebo v pozdější Československé republice konečně získané volební právo pro ženy. Dalším velkým posunem od původních norem tradičního společenského života a hierarchie, kterou od středověku předepisovala církev, se stává i otevření univerzit ženám, které mají zájem o nejvyšší možné studium, do této doby vyhrazené jen mužům. Během prvního desetiletí dvacátého století se také konečně otvírají lékařské fakulty pro své ženské posluchačky, kterými se stávají například Anna

---

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích: od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009, 453 - 454. ISBN 978-80-7106-988-1.

Bayerová (promovala ve Švýcarsku) nebo absolventka Karlovy univerzity Anna Honzáková.

Postupem dvacátého století se ženy i vlivem obou světových válek stanou samostatnými v celospolečenském vnímání. Často se z nich vlivem nepříznivé situace nebo vlastního rozhodnutí stanou hlavy rodin, nebo ženy bez rodin, ale naopak s ambicemi podnikatelky. Feminismus a emancipace se stane běžnou součástí všedních diskusí a debat napříč společností. Ženy budou také osvobozeny od církevních dogmat, které jim předurčovaly po celá staletí roli matky a manželky a přikládaly jim důležitost pouze v domácnosti a v kuchyni. Ženy se stanou rovnoprávnými s muži a mnohdy budou jejich nadřízenými jak v pracovním, tak soukromém světě.

2 VZDĚLÁVÁNÍ DÍVEK A ŽEN V ČESKÝCH ZEMÍCH

„Ženská má být vzdělaná, třeba i učená, nesmí přitom ovšem zapomenouti, že má děti chovat a umět buchtu péci, ale jsem rozhodně proti hloupým ženským, houpá ženská ani děti dobře nechová, ani buchtu dobře nepeče!“ prohlásil rezolutně někdy v osmdesátých letech minulého století Antonín Gindely, český historik a kdysi vychovatel korunního prince Rudolfa.¹¹ I takové názory zaznívaly, když došlo na otázku ženského vzdělávání. Nebylo jich však na počátku strastiplné cesty za vzděláním něžného pohlaví mnoho. Převládal totiž názor, že je ženě přeci jen od přírody přisouzena starost o rodinu a domov. Pracující, vzdělaná a emancipovaná žena bez vlastní rodiny byla většinou špatně finančně zajištěna a často také zavržena společností.

2.1 Božena Němcová

Avšak jaká povolání měla vzdělaná žena v polovině 19. století na výběr? Vedle vychovatelky dětí v movitých rodinách a ošetřovatelky v církevní nemocnici či klášteře byl výčet možností skoro úplný. Po vzoru několika odvážných předchůdkyň ze zahraničí mohla také s patřičným vzděláním zvolit spisovatelskou dráhu, ale taková žena nebyla společností uznávána, naopak nejednou zakusila opovržení. Tento těžký životní osud potkal například spisovatelku Boženu Němcovou (1820–1862), manželku celního komisaře Josefa Němce (1805–1879). Ač matka a manželka, rozhodla se svůj čas místo rodinných povinností věnovat psaní. Tento způsob života, pro který se spisovatelka rozhodla, se ale nesetkal v puritánské a na dobré mravy dbající společnosti s pochopením, neboť *„úroveň její práce zastínily mimomanželské vztahy. Světla ještě po letech vzpomínala na nevráživost, jakou přítomnost Němcové vyvolávala v pražských domácnostech: „Když N. do Prahy se dostala a nás navštěvovala, zastavila mě jednou*

---

¹¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 39. ISBN 80-204-0737-5.

náhle Marie Čacká. „Řekněte mi“ pravila drsně, „co si vaše matka myslí, že vám dovoluje obcovati s N.? (...) Což nevíte, jaká je to koketa?“¹²

I přes nelibost okolí a později i častou finanční tíseň zůstala Němcová věrná své literární činnosti. Popřela tím ale představu o spisovatelce a zároveň vzorné matce a manželce. Vedle psaní se věnovala pouze péči o své děti. Domácí práce a starost o domácnost ji příliš nenaplňovaly. Věnovala se naplno své práci na úkor domácnosti i péče o manžela. Stala se první českou ženskou spisovatelkou, která se živila pouze psaním.¹³ Ve svých dílech se na rozdíl od svých současnic nikdy přímo nevěnuje otázce ženského vzdělávání, i když sama prosazuje stejné vzdělání pro chlapce a dívky. Tématem jejích spisů jsou nejčastěji náměty z venkovského prostředí. Němcová se jako příkladná vlastenka snažila pochopit venkovské, ryze české obyvatelstvo. I přes její kontroverzní způsob života se stala vzorem emancipované ženy a průkopnicí nového pohledu na ženu ve společnosti. Na její odkaz navázaly například Teréza Nováková, Karolína Světlá nebo Eliška Krásnohorská.

2.2 Magdalena Dobromila Rettigová

Vznikala však i taková díla, která se zamýšlela nad otázkou vzdělání žen a dívek a poukazovala na vzdělání jako na nutnost. Často byly vydávány knihy, které měly dívky přímo vzdělávat, jako to bylo u děl, pod které se podepsala Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845). Z jejího pera pocházejí například spisy o vaření (dílo *Domácí kuchařka aneb pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské*) nebo o vedení domácnosti a hospodářství určené mladým dívkám. „Ideálem Rettigové byly tzv. domácí ctnosti – připravovala dívky pro roli matky a hospodyně, spojovala praktickou výuku s kulturní činností a výchovou k vlastenectví. (...) nechtěla na postavení žen nic měnit, pouze usilovala o jejich širší rozhled a znalosti

---

¹² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 21. ISBN 80-7277-241-4.

¹³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 211. ISBN 80-204-0737-5.

v oborech, které mohly v domácnosti využít.¹⁴ Rettigová ve větších městech dokonce sama organizovala kurzy pro dívky, v nichž se mohly frekventantky vzdělat v *domácích ctnostech*. Učila dívky vaření nebo ručním pracím. Součástí kurzů byly i vycházky do přírody a výlety s kulturním programem.¹⁵ Pro tyto účely sama Rettigová „vypracovala českou terminologii kuchyňskou – nejen názvy jednotlivých poživatin, ale i kuchyňského nářadí a technologických postupů.“¹⁶ U Rettigové je poprvé patrný tzv. ideál vlastenky, v době monarchie tak uznávaný, kdy se žena vedle starostí o rodinu ve volných chvílích také vzdělává, je vlastenecky činná a své vlastenecké cítění předává i svým dětem.

Pro úplnou představu o osobnosti Magdaleny Dobromily Rettigové uvádím ukázkou z její věhlasné knihy *Domáci kuchařka*: „Všeobecná a dílem spravedlivá stížnost jest, že se v naší mateřské řeči žádná knížka kuchařská nenachází, podle které by se dívčinky v malých městech, jakož i na statcích, zámcích, farách a dědinách řídit mohly. (...) Umínila jsem sobě tedy již před třemi lety něco o pokrmech ku Košíčku mému připojiti; skrze rozličné nehody se to až potud zdrželo, a již mnohou předchůzku jsem skrze to zakusila. Spěchám tedy mojim milým vlastenkám tuto knížečku podati; nevydávám ji za žádnou dokonalou knihu kuchařskou, jest to jenom sbírka jídel, jak je má babička a máti (obě Češky) vařily a já všecky zkoušejíc tak dalece chutné k požívání shledala.“¹⁷

Do své práce zařazuji také ukázkou receptu, jehož součástí je dnes již pověstné „vraz tam jedno vejce“: „NÁKYP Z REJŽE: Čtvrt libry pěkné rejže vyper, nejprve v studené, pak asi ve dvou vařících vodách, nech ji v dobré sladké smetaně v hustou kaši uvařit a pak vychladnout. Utří kousek nového másla, dej tu rejžovou kaši do něho, vraz tam 6 žloutků a z těch bílků udělej sníh, dej též k tomu; pak dej asi 4 loty cukru, kus

---

¹⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 16. ISBN 80-7277-241-4.

¹⁵ Tamtéž, s. 16.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 213. ISBN 80-204-0737-5.

¹⁷ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domáci kuchařka aneb pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1986, s. 37. ISBN neuvedeno

vanilie neb citronové kůry a malinko to osol, vymaž formu máslem, vysyp strouhanou žemličkou, vlej to do ní, nech upect, vyklop a dobře cukrem posyp.“¹⁸

2.3 Karolína Světlá

Další z žen, které významně přispěly k prosazení myšlenky dívčího vzdělávání a pomohly k jeho realizaci, byla Karolína Světlá (1830–1899), vlastním jménem Johana Rottová, provdaná Mužáková. Světlá byla nejen spisovatelkou a vlastenkou, ale také řádnou manželkou a matkou. Velmi ji proto zasáhla jedna z největších tragédií, která může ženu potkat – smrt jedině, několikaměsíční, dcery.

Pro svou nejen literární činnost nalézala velké pochopení u svého manžela, Petra Mužáka (1821–1892). Ve svých dílech z pražského prostředí a z vesnic pod Ještědem se často zabývala sociálními problémy a nezřídka kdy také problémy nerovnosti žen nejen v lidovém prostředí.¹⁹ Jako příklad lze uvést *medailón o autorce* dr. Hany Hrzalové příslušící k dílu *Kříž u potoka*. Vedlejším tématem knihy jsou sociální problémy venkova. Světlá zde nápadně vyzdvihuje touhu mladé dívky po vzdělání, ale i dívčin charakter, díky němuž představuje dokonalou ženu 19. století.

„Světlá zůstává i u věcného a strážlivého úsudku a myslí na aktuální, běžné potřeby venkovského života. Evička je nesobeckou čistou dívkou a ženou, citová jemnost se u ní snoubí s rozumovou bystrostí a jasností, je náruživou čtenářkou, hájí před Štěpánem právo i potřebu vzdělání, rýsuje perspektivy dokonalejšího života, odsuzuje např. alkoholismus, zálibu v kartách aj. Světlá nenechává bez povšimnutí ani sociální problémy, kritizuje sobectví a bezohlednost zámožného sedláka, zamýšlí se nad bídou baráčníků a naznačuje možnosti jejího zmírnění.“²⁰

---

¹⁸ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka aneb pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcery české a moravské*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1986, s. 159. ISBN neuvedeno

¹⁹ ŠKOLNÍ četba na dlani: *Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Erika, 1992, s. 212. ISBN 80-85-61-2-05-4

²⁰ SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 7. ISBN 22-055-72

Karolína Světlá byla velkou vlastenkou, jak o tom svědčí „*vzpomínka Elišky Krásnohorské na slova profesora Antonína Majera: „Karolína Světlá – to je manželka mého kolegy Mužáka ... Že je spisovatelkou, ani bych neschvaloval; ale je to uvědomělá, upřímná Češka, a to je příkladné!*“²¹ Světlá se stala také vedoucí několika spolků. Z nich lze jmenovat například Český výrobní spolek, jehož vedoucí byla již od roku 1863 a Ženský výrobní spolek český, do jehož čela byla zvolena v roce 1871. Tento spolek provozoval vlastní dívčí obchodní a průmyslovou školu, založenou v devadesátých letech 19. století. Pořádal mimo jiné také kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky.²²

2.4 Eliška Krásnohorská

Významnou bojovnicí za práva žen a ideu dívčího vzdělávání byla také mladší spolupracovnice Karolíny Světlé, z dnešního pohledu lze říci feministka, Eliška Krásnohorská (1847–1926), vlastním jménem Alžběta Pechová. Díky osvíceným rodičům měla velké znalosti v literatuře a umění. Později sama tvořila libreta k mnoha českým operám Bedřicha Smetany. Po smrti otce, Ondřeje Pecha, byla společně se svými sourozenci vychovávána matkou, která nebyla příliš vzdělaná, přesto dokázala dát dětem správný příklad. Krásnohorská tak díky matčině správné výchově, laskavosti a důslednému přístupu prožila krásné a spokojené dětství. Sama vzpomíná, že „*metla byla u nás jen pro výstrahu, rákoska jen pro pohrůžku.*“²³ Od dvanácti let Krásnohorská navštěvovala vyhlášenou soukromou školu manželů Svobodových. Byla vychována v myšlence, že posláním ženy je pohodlí muže. Od této ideje se později odvrací. Tvrdí, že ženy jsou schopny dobře vykonávat tutéž náročnou práci jako muži, jsou schopny dosáhnout stejného vzdělání a měly by mít také obdobně jako muži právo účastnit se

---

²¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 16. ISBN 80-7277-241-4.

²² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 66. ISBN 80-204-0737-5.

²³ Tamtéž, s. 16.

a spoluutvářet veřejný život. Z této myšlenky pochází její celoživotní heslo *rovné právo všem*.²⁴

Krásnohorská se věnovala vedle mnohých vlasteneckých činností také otázce zrovnoprávnění žen. Sama velmi feministicky založená přikládala největší důraz změně dosud především chlapeckého školského systému a prosazovala potřebu vzdělaných žen pro obrat ve společnosti, která se měla více naklonit inteligentním a samostatným ženám. I proto také v roce 1890 spoluzakládá první dívčí gymnázium Minerva. Stala se také roku 1875 redaktorkou *Ženských listů*. Během éry, kdy toto periodikum zpravující o emancipačních snahách žen u nás i v zahraničí a o pokrocích v oblasti vyššího vzdělání vycházelo pod redakcí Krásnohorské, se z něj stal měsíčník s pevně stanovenými rubrikami. Mezi ženami a dívkami si tento magazín brzy získal velkou oblibu.

„Krásnohorská dokázala naplnit představy Světlé o úrovni a náplni samostatného ženského časopisu: „Přála bych si, aby to byl zejména list pro rodiny, kteréž na to pomýšletí musí, aby dcery jejich jednou samostatnosti se domohly ... Zároveň v něm vidím spojující mezi spolky pásku a vytknula bych mu povinnost zorganizovat je tak, abychom tvořili armádu ihned ve zbrani a pohotovosti, jakmile toho zapotřebí ... Myslím, abychom pravidelně ohlašovaly místa k obsazení, aby matky viděly, že nemluvíme jen do větru slibující jejich dcerám na základě lepšího vzdělání lepší budoucnost.“²⁵

2.5 Bohuslava Rajská

Nutnost vzdělaných dívek si uvědomovala také Bohuslava Rajská (1817–1852), vlastním jménem Antonie Reissová. Byla velmi emancipovaná a měla velké vlastenecké tendence (o tom svědčí i změna původně německého příjmení). Jako jedna z mála žen se rozhodla život zcela zasvětit své, hlavně vlastenecké, práci, vychovatelství

---

²⁴ MALÍNSKÁ, Jana. *Po politiky prý žena nesmí – proč? : Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století* 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 33 – 34. ISBN 80-7277-295-3

²⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 72. ISBN 80-7277-241-4.

a vzdělavatelství. Byla blízkou přítelkyní Boženy Němcové. Rajské velice záleželo na tom, aby svou práci mohla vykonávat se vši horlivostí celý život. Často se nechávala slyšet, že se vdá jen tehdy, když ji manžel nebude omezovat v její práci pro národ a vzdělanost.

Rajská si byla vědoma nutnosti školy pro dívky a sama takovou školu založila. Obdobně jako její blízký spolupracovník, pedagog, filosof a lékař, Karel Slavoj Amerling (1807–1884), který zakládá hlavní školu nazvanou *Budeč* se zvláštním oddělením pro dívky. Rajská uvádí do života vlastní soukromou českou dívčí školu (založena roku 1843) ve Vodičkově ulici. Předtím ale musela absolvovat učitelský kurs, na který vzpomíná takto: „*Dověděla jsem se, že každá dívka, kteráž ústav nějaký založiti chce, prvé jeden kurs na vzorné škole pro učitelky slyšeti a pak zkoušeti se dáti musí. Šla jsem tudíž na zkoušku některých se připravujících dívek a zpozorovala jsem, že bych se svými vědomostmi rovněž zkoušku takovou podniknouti mohla.*“²⁶ Ústav, který Rajská založila, začal brzy prosperovat. V březnu 1844 třída čítala 15 žaček. Amerling proto nabídl Rajské spojení jejího ústavu se svou hlavní školou, Budčí. Tuto nabídku však Rajská odmítá.

Nedlouho po založení tohoto ústavu byla Bohuslava Rajská požádána o ruku Františkem Ladislavem Čelakovským (1799–1852), českým básníkem a překladatelem. Tomuto sňatku přála vedle mnohých i Božena Němcová, a tak se Rajská, zčásti také díky přimluvě Němcové, za Čelakovského přes prvotní odmítání přeci jen vdala. Byl to ale sňatek z rozumu. Sama Rajská o něm tvrdí, že se tímto manželským svazkem rozhodla splnit vlastenecký *úkol ještě vznešenější*, než kterému se věnovala doposud. I když Čelakovský svou ženu zprvu velice miloval, nebylo toto manželství šťastné. Rajská už neměla prostor pro svou vlasteneckou činnost. Stala se z ní žena v domácnosti, proti čemuž celý život tak tvrdě bojovala. Manžel ji nepodporoval, naopak omezoval a nesouhlasil s jejím zapálením pro reformaci školství a podíl na společenském životě. Nevhod byla také Čelakovského starším dcerám, které si na ni, ač na ideální macechu, často stěžovaly. Dokonce jí špehovaly, jestli se nevěnuje něčemu jinému nežli domácnosti. Konečně, Čelakovský nebyl v soukromí takový, jak ho znala pražská společnost. Neměl rád zpěv, hudbu a ve své domácnosti ani vzdělané ženy.

---

²⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 13. ISBN 80-7277-241-4.

Proto se Rajská vedle mnohého musela vzdát také klavíru a hudby obecně, ke které měla velmi silný vztah. Až před smrtí se svěřila, že manželství s českým básníkem a *miláčkem* národa nebylo takové, jaké by si přála, bylo naopak velice nešťastné. Přiznala také, že často trpěla finanční tísí. ²⁷

---

²⁷ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 15 – 16. ISBN 80-7277-241-4.

2.6 Cesta k dívčímu vzdělání

Proto, aby se mohla dívka jednou stát vzornou matkou a manželkou, ale zároveň vlastenecky smýšlející ženou, která by se podílela na veřejném životě, samozřejmě tou měrou, jakou společnost a doba dovolovala, musela být dostatečně vzdělaná a během svého života se sama literaturou, přednáškami, nebo jinou, nejlépe vlasteneckou činností, dovzdělávat. To vše ale nebylo možné bez základního kamene vzdělání, kterým je základní školství. Většině dívek se ale této výsady nedostávalo. Mimo dcer z bohatých rodin, kterým domácí učitel, vychovatelka, či leckdy sama osvícená matka vštěpila základy čtení, psaní, cizího jazyka – nejčastěji francouzštiny a němčiny – kreslení a hry na klavír během domácího vyučování, dívky příliš možností ke vzdělání neměly.

Jestliže se ale rodina, většinou úřednická, měšťanská nebo šlechtická, rozhodla pro domácí vyučování, stal se učitelem dívky nejčastěji kněz, bývalý učitel, někdy také profesor veřejné školy nebo student, který si tímto způsobem přivydělával na své vlastní studium. Tento způsob vzdělání dobře finančně zajištění rodiče zvolili nejčastěji ze strachu před nakažlivými nemocemi nebo pro své obavy ze špatné společnosti, se kterou by se mohla dívka setkat ve veřejné škole. Takové domácí vyučování probíhalo většinou dvakrát až třikrát týdně. Mimo tyto dny záleželo na rodičích a na dívce samotné, zda si bude látku opakovat. Ve zbytku týdne v zámožných rodinách často nahrazovala učitele vychovatelka, žena většinou bez vlastní rodiny, sama vzdělaná buď domácím učitelem, nebo v některé dívčí škole. Vedle dívek ze šlechtických rodin, dcer Marie Terezie nebo Františka I. a dcer hraběte ze Štenberka, se kvalitního domácího vzdělání dostalo také dceři Karla Augusta Neumanna Augustě Braunerové (1817–1890), matce slavné malířky²⁸. Na své domácí vyučování vzpomíná také Renáta Tyršová (1854–1937). Jejím domácím učitelem byl mimo jiné její pozdější manžel, filosof, historik a spoluzakladatel Sokola, Miroslav Tyrš (1832–1884).

---

²⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 47 - 50. ISBN 80-204-0737-5.

„*Matematikou mě Tyrš netrápil, rozpoznáv naprostou neschopnost mou pro tuto vědu. Co z fyziky a lučby (chemie) bez možnosti dokladů experimenty mi pověděl, zůstalo mi jaksí na druhé koleji zájmu.*“²⁹

Vzdělání žen a dívek se až do 19. století věnovala hlavně církev a to například řád cisterciáček (klášter v Oslavanech, Tišnově nebo ve Starém Brně), benediktinek nebo dominikánek. Ty už od 15. století provozovaly dívčí školu u sv. Anny v Praze na Starém Městě. V 16. století na ně navázal řád klarisek. Ty zakládají školu pro dívky u Sv. Anežky. Již ve středověku učily dívky literárnímu umění, ručním pracím – zejména šití, nebo společenské výchově bekyně, ženské členky náboženské sekty bekhardů. Žákyně se v lavicích veřejných škol objevují až v pobělohorské době, kdy vzdělání získává na prestiži. Nejsou ale vzdělávány stejně jako chlapci. Jsou jim vyhrazeny zvláštní oddělení ve třídách a dochází-li do soukromých škol, jsou tyto školy označovány jako *školy pokoutní*. Jsou to školy, či spíše třídy, které vznikaly na povolení města. Takové školy vyučující dívky základům literárních předmětů a šití byly provozovány už v 16. století například v Náchodě, Pardubicích, Kutné Hoře a dalších českých městech.³⁰

Mimo české země však již od přelomu 15. a 16. století vznikaly ideje a spory o nutnosti ženského vzdělání. Nejen španělský humanista, učitel Marie Tudorovny, Juan Luis Vives (1492–1540), který tvrdil, že k neřestnému životu vede ženu pouze její nevzdělanost, ale i filosof a teolog Erasmus Rotterdamský (1467–1536) hlásal nutnost dívčího vzdělání pro dobré a vyrovnané manželské vztahy. Martin Luther, německý teolog, filosof a reformátor (1483–1546) žádal, aby ženy ovládaly alespoň základy gramotnosti. V Čechách se výukou nejen dívek a prosazováním přiměřeného dívčího vzdělání zabýval pouze pedagog a biskup jednoty bratrské Jan Amos Komenský (1592–1670).³¹ Sám ovlivněn Platonem tvrdí, že „*má-li se však člověk stát dobrým člověkem, musí být vzdělán.*“³² I z Tridentského koncilu, konaného v letech 1545 až 1563 však pochází myšlenka o dívce vzdělané od nejútlejšího mládí. Po tomto

---

²⁹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2005, s. 62. ISBN 80-7185-693-2.

³⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 39 - 40. ISBN 80-204-0737-5.

³¹ Tamtéž, s. 40 - 41.

³² VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání: Od antiky po Komenského*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009, s. 26. ISBN 8978-80-86723-74-7.

koncilu se proto také rozrůstá katolické a farní školství nejen ve městech. Prostor dostává i školství provozované řádem jezuitů.³³

Až v 17. století společně se změnou pohledu na dítě jako takové přichází znovu úvahy o nutnosti vzdělání. „*Ve Francii vznikají počátkem 17. století první salony, v nichž ženy vážně diskutují nejen o manželském svazku založeném na úctě mezi mužem a ženou, ale i o kvalitním dívčím školství.*“³⁴ K nám, do zemí rakouské monarchie, pronikají snahy o zrovnoprávnění školství a nutnosti vzdělávání až v 18. století. *Všeobecný školský řád* vydaný 6. prosince 1774 osvětlenou habsburskou panovnicí Marií Terezií (1717–1780) upravoval od 1. ledna 1775, kdy vešel v platnost, školní docházku. „*Vzdělávací povinnost platila pro všechny děti od šesti do dvanácti let, pro chlapce i dívky bez rozdílu sociálního postavení.*“³⁵ Na tuto reformu navázal i syn Marie Terezie, císař Josef II. (1741–1790). Obdobná reforma té tereziánské platila v Čechách až do sedmdesátých let 19. století.

„*Roku 1786 bylo v Čechách přes 2200 škol triviálních (farních nebo filiálních), hlavních a normálních, poskytujících základy vzdělání. Do konce století dosáhla docházka 70%. V celkovém počtu škol však figuroval jen 36 dívčích, majících necelé tři tisíce žákyň.*“³⁶ Často ale byli nesevědomití sami rodiče a zvláště v případě dívek školní docházku svých ratolestí zanedbávali. Nejen proto, že mohly děti vypomocet v domácnosti a při polních pracích, často také robotovaly, ale hlavně u dívek rodiče nepovažovali vzdělání za nutné. Navíc do roku 1780 rodiče, pokud s tím nesouhlasili, nemuseli posílat dcery do škol. Dívka se měla, jak hlásal všeobecný dobový názor, sama přiučit od matky v kuchyni i domácnosti všemu, co bude pro svou budoucnost potřebovat. I proto byl poměr chlapců ve třídách nesrovnatelně vyšší než poměr dívek. Pravidelnou školní docházku leckdy nedovolovala také sociální situace. Zvláště u chudých venkovských rodin, zejména těch s vyšším počtem dětí, byla docházka problémová. „*Omluvy, které nacházíme v dochovaných třídních knihách, nám mohou dnes připadat humorné. Zápisy „nedbal jít“, „stonal“, „měl u ševce boty“, „měla sukni*

---

³³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 41. ISBN 80-204-0737-5.

³⁴ Tamtéž, s. 41.

³⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*, 2. díl: *Život všední i sváteční*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005, s. 39. ISBN 80-7194-756-3

³⁶ Tamtéž, s. 45.

v prádle“; „byl na robotě“, „chovala holku“, „boty si vzal bratr“, „nešel skrze nepohodlný čas“ však dostatečně vypovídají nejen o bídě, ale i o vztahu ke vzdělání, stále považovanému za druhořadé.“³⁷

Nejen na venkově ale až do 19. století panoval názor, že hlavní a jedinou rolí ženy je starost o domácnost a rodinu. Muži se otázce ženského vzdělávání nevěnovali a samy ženy si na něj netroufily ani pomyslet. Vzdělaná žena by mohla nejen zanechat řádné péče o děti i manžela, ale také by mohla lépe pochopit zákonitosti obchodu, hospodářství a ostatních do té doby ryze mužských oborů. Mohla by potom nad chodem domácnosti a hospodářství více přemýšlet a hrozilo by nebezpečí společenské změny.³⁸ Někteří muži proto své vědění chtivé ženy od vzdělávání dokonce zrazovali.

I přes prvotní nelibost širší veřejnosti začaly dívky navštěvovat koncem 18. století školy hlavní. Například v Praze na Malé Straně existovalo v normální škole, založené v roce 1775, zvláštní dívčí oddělení. I v takové škole se ale důsledně dbalo na výchovu dívky k řádnému vedení domácnosti a starosti o manžela a potomstvo, neboť *„největší prostor zaujímaly ve výuce ruční práce (12-17 hodin týdně), následovalo tzv. trivium (čtení 2-5 hodin, psaní 3-4 hodiny a počty 2-3 hodiny týdně) a výuka náboženství (3 hodiny týdně).“³⁹* Vedle Prahy vznikly dívčí školy také v Německém (Havlíčkově) Brodě, Českých Budějovicích, Klatovech, Plzni, Karlových Varech nebo v Chebu. Tyto školy měly však většinou pouze dívčí třídu, kde se žákyň učily pod vedením učitelky bez pedagogického vzdělání (vdovy po úřednících, ženy učitelů či ženy v postproduktivním věku ...) šití, pletení a jiným ručním pracím. Druhým případem přístupu k dívčímu vzdělávání byla diskriminace dívek, které sice sdílely třídu s chlapci, ale měly nerovné podmínky. Seděly na místech beze světla a učitelé se jim na úkor chlapců věnovali méně. Stávalo se také, že v jedné lavici se tísnilo hned několik dívek najednou. Navíc veškeré dovednosti, které chlapci získávali během čtyř ročníků (ve třetím a čtvrtém ročníku se k triviu přidával dějepis, zeměpis, přírodopis, biblická dějprava, německý sloh, řídčeji i latina), si dívky měly osvojit za dva roky, neboť znalost těchto předmětů pro ně nebyla, dle dobové ideje, nijak

---

³⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 47. ISBN 80-204-0737-5.

³⁸ Tamtéž, s. 39.

³⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 9. ISBN 80-7277-241-4.

užitečná. Navíc dívky musely školu opustit nejpozději ve dvanácti letech. Bylo to proto, aby mohly jít do služby, nebo pomoci v domácnosti a hospodářství. Chtěla-li se dívka vzdělávat dál, mohla navštěvovat nedělní opakovací kurzy. Ty jí ale byly vyhrazeny jen do patnácti let jejího věku.⁴⁰

Pro vytvoření si obrázku o většinou nelibém stavu školství v polovině 19. století uvádím vzpomínku spisovatelky a později i učitelky Věnceslavy Lužické (1835–1920): *„Jenom jediná lavice, první v řadě po levé straně, vyhražena byla milostivě dívkám, které směly tuto třídu navštěvovati. Sedělo nás tam osm nebo devět a jediné my dvě Hoříčanky byly jsme Češky. Po názoru tehdejších považováno bylo učení v této třídě pro dívky bezúčelným, a proto také profesori nevěnovali nám velké pozornosti; přehlíželi nás a jen tu a tam hodili nám z milosti nějaký drobet učenosti ... Byla jsem hrdá na to, že se učím latinsky, a psala jsem tehdy také domů, že studuji jako hoši‘ ...“⁴¹*

Proto stále častěji vznikaly školy dívčí. V Praze jich vzniká hned několik. Například Týnská hlavní škola (založena v roce 1779). Počet žaček během zhruba třiceti let narostl z původních 183 na 438 dívek. Velké oblibě dostala také soukromá dívčí škola založená Bohuslavou Rajskou ve Vodičkově ulici. Vedle těchto vyhlášených dívčích škol vzniklo v Praze do roku 1787 pět dalších dívčích škol. Počet žaček, které tyto školy navštěvovaly, čítal úctyhodných 798 dívek. Takové školy vznikaly nejčastěji díky soukromé, většinou vlastenecky smýšlející, osobě, a tak se do výuky místo jazyka německého zařazovala mateřština. Nebyl to však jednoduchý proces, neboť až do poloviny 19. století byla znalost češtiny spíše žalostná. Dokládá to i následující vzpomínka: *„Čeština dívek vypadala pak často uboze. Pamatuji, jak jedna z nich psala své sestřenicí: ‚Pošly mi tu škatuly.‘ Chtěla jsem jí to opravit, ale ona mně velmi přezíravě vysvětlila: ‚Ale Manko – já jsem ženská, Růža je ženská, škatule je neživotná, tak musí býti všude tvrdé y.‘“⁴²*

---

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 45 - 47. ISBN 80-204-0737-5.

⁴¹ Tamtéž, s. 45 - 46.

⁴² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 10. ISBN 80-7277-241-4.

Další vyhlášenou školou byla soukromá dívčí škola manželů Svobodových. Vznikla v padesátých letech 19. století v Dominikánské ulici, v bytě v druhém patře domu U modrého hroznu. Kolem roku 1861 škola přesídlila na Havelský trh. Tato škola se stala vyhlášenou také kvůli samotným manželům Svobodovým. Ač sami bezdětní, měli k dětem velmi hezký vztah, dobré vystupování, příjemný zevnějšek a dobrou pověst. Škola byla věhlasná i přesto, že se zde jako hlavní vyučovací jazyk používala němčina. Dívky se tu učily prvouce, kreslení, ručním pracím a později i základům dějepisu, zeměpisu, mravouky a náboženství. Samozřejmostí byl cizí jazyk, zde francouzština. Všechny tyto předměty učili sami Antonín a Helena Svobodovi, včetně náboženství. Později přibírali pro svůj ústav pomocnou učitelku, byla jí například Eliška Krásnohorská. Tento ústav sestával ze dvou učeben. První pro mladší dívky nebyla moc prostorná, žačky se zde tísnily v několika lavicích, a když byly vyvolány, musely překonat několik lavic, aby se vůbec dostaly k tabuli. Na stěnách obou tříd visely obrazy zvířat a množství map. V každé třídě se nacházela kamna, v jedné z nich také piano. I přes původně malé prostory, které se po přestěhování na Havelský trh zvětšily, měla škola dobré jméno. Navštěvovaly ji mimo jiné sestry Pechovy – Eliška (později Krásnohorská), Julie i Bohdana, neteře Františka Ladislava Riegra nebo Růžena Čechová, sestra Svatopluka Čecha.⁴³

Hildweinův soukromý poloněmecký a polofrancouzský dívčí ústav v Nových alejích pod vedením paní Hildweinové, původně vychovatelky v předních šlechtických rodinách, byl nejen díky pověsti a minulému povolání jeho provozovatelky také věhlasný. Byl to jeden z nejstarších ústavů tohoto typu. Toto exkluzivní zařízení navštěvovalo vždy jen okolo deseti dívek. Ústav jim nabízel ubytování. Každý večer se z učebny stávala noclehárna. Děvčata se zde učila mimo jiné italštině, literním předmětům, psaní dopisů a samozřejmě uměleckému kreslení, vyšívání nebo hře na klavír.⁴⁴

---

⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 55-56. ISBN 80-204-0737-5.

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 55. ISBN 80-204-0737-5.

3 POČÁTKY VYŠŠÍHO DÍVČÍHO ŠKOLSTVÍ

Některé dívky se ale se základním vzděláním nespokojily a chtěly se studiu věnovat nadále. Tuto možnost měly nejen dívky z majetných rodin, u nichž se postupem času stalo přiměřené vzdělání společensky nutnou samozřejmostí k tomu, aby se dobře vdaly. Vzdělané ženy, či spíše dívky, uvážíme-li, v kolika letech se z nich ještě v první polovině 20. století stávaly nevěsty, byly stále vyhledávanějšími společnicemi a hlavně potenciálními manželkami. Takové ženy se často po smrti manžela samy ujaly například rodinného obchodu nebo, jako to bylo v případě Renáty Tyršové, navázaly na práci svého manžela. Nesměly však ztrácet smysl pro rodinu a vedení domácnosti. V jiném případě, většinou u dívek z chudých poměrů a větším množstvím sourozenců, bylo vzdělání jedinou možností, jak se uživit. Mohly se tak, v případě, že by se kvůli malému či dokonce žádnému věnu nevdaly, postavit na vlastní nohy a alespoň částečně finančně vypomocť i rodině. Takové dívky se nejčastěji připravovaly na roli učitelek či vychovatelek. Koncem 19. století se stal z vyššího dívčího vzdělávání doslova trend. Jediným problémem však byl ústav, ve kterém by se dívkám dostalo vyššího vzdělání, neboť takové školy byly dlouhou dobu vyhrazeny jen chlapcům.

3.1 Vyšší dívčí škola

Jedním z prvních počínů ve vyšším dívčím školství bylo založení vyšší dívčí školy v Písku roku 1860. Následovala ji Vyšší dívčí škola v Praze v roce 1863. U zrodu této instituce stál Vilém Gabler, první ředitel Vyšší dívčí školy. Díky němu se ve škole poprvé objevuje instituce třídní učitelky. Tato škola sloužila pro další výchovu dívek, nikoliv pro výcvik v odborných předmětech. Dbala také na vlastenecké vychování svých žákyň, například díky předmětu české dějiny a zařazením národního vyšívání do výuky ručních prací (funkci dozorkyně a později inspektorky ručních prací vykonávala Renáta Tyršová). Vedle českého jazyka se na této škole dívky učily náboženství, francouzskému a německému jazyku. Dále pak zeměpisu, dějepisu, počtům, měřičství i přírodopisu. Z estetických oborů to bylo kreslení, zpěv. Hodiny

tělocviku se odbývaly ve vlastní školní tělocvičně. Mimo těchto oborů časem přibyla také polština, ruština nebo angličtina a také nauka o domácím hospodářství. Studium na této škole bylo velmi nákladné, 2 až 4 zlatky měsíčně. Proto se studiu na vyšší dívčí škole mohly věnovat jen dívky z bohatých poměrů.⁴⁵

Velmi pečlivý byl také výběr učitelek pro tuto školu. Svědčí o tom zápisky o jednotlivých kandidátkách, které si o nich vedla Marie Riegrová-Palacká. Těchto několik dívek shledala jako nevhodné uchazečky na místo učitelky, protože: „*není zvyklá logicky myšlenku propracovat (...) na mašině neumí*“ (Anna Bayerová); „*neumí správně česky – francouzsky jakž takž*“ (Emilie Bozděchová); „*jako by nedoslýchala*“ (Julie Gintlová); „*nemá ducha vyvinutého, neumí ani nemyslí jasně, francouzsky takřka nic*“ (Veronika Karlová); „*příliš hezká, koketní*“ (Běla Nováková); „*osobnost nepříjemná*“ (Kateřina Přerhfová); „*osobnost ne velmi příjemná a nehezká*“ (Emilie Priknerová, v letech 1871–85 řídící učitelka školy Ženského výrobního spolku českého); „*osobnost velice sympatická*“ (Marie Žišková).⁴⁶

Postupem času začaly takové vyšší dívčí školy vznikat i v dalších českých městech. Například vyšší dívčí škola *Vesna* v Brně, další v Hradci Králové, Plzni, Českých Budějovicích nebo třeba v Chrudimi.

3.2 Hasnerova reforma

Velkou změnu ve školském systému způsobila Hasnerova reforma, či spíše říšský zákon vydaný roku 1869 a platný od školního roku 1870/71. Předložil ji rakouský státník a profesor Leopold Hasner (1818–1891). Upravoval nejen ženské vzdělání. Prodlužoval povinnou školní docházku na 9 let, tzn. do čtrnácti let věku každého dítěte. Zákon zavedl instituci obecné školy a doporučoval vznik škol měšťanských. Školství podléhalo jednotným osnovám jak pro vzdělávání chlapců, tak dívek. Vznikly tedy, mezi jinými předměty, ruční práce pro chlapce a pro dívky byl zaveden tělocvik.

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 62 - 63. ISBN 80-204-0737-5.

⁴⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 44. ISBN 80-7277-241-4.

Toto rozhodnutí však vyvolalo vesměs záporné reakce veřejnosti, proto se dívčí tělocvik později řadil mezi nepovinné předměty. Rodiče také mohli díky písemné žádosti o osvobození své dcery tělocviku zbavit úplně. Většina rodičů této možnosti samozřejmě využila.⁴⁷

Tento zákon nebyl obecně přijat s velkým nadšením. Zvláště u venkovských obyvatel. Zde se citelně promítla potřeba další pracovní síly s odchodem každého dalšího dítěte do školy. Rodiče proto často, hlavně během polních prací, své ratolesti do školy neposílali vůbec, nebo jen velmi zřídka.

Díky Hasnerově reformě vzniká také vůbec první veřejný dívčí učitelský ústav. Tento zákon také povoluje působení žen – učitelek ve smíšených a s omezením na 1. až 3. třídu také v chlapeckých školách. K úvazku učitelek byly vždy automaticky přiděleny i ruční práce. Dostávaly nejen stejné platové ohodnocení, jako jejich mužští kolegové, ale často také vyšší úvazek. Muži se této změně samozřejmě vehementně bránili, často se odvolávali na celibát učitelek (ten byl zrušen až v roce 1919), které tím pádem na rozdíl od nich, učitelů – mužů, nemuseli živit rodinu.⁴⁸

3.3 Minerva

Vyvrcholením všech nejen vlasteneckých snah usilujících o vyšší dívčí školu bylo založení gymnázia Minerva. Vzniká za přispění Spolku pro ženské studium Minerva. Od prvotního nápadu Elišky Krásnohorské až do konečné realizace tohoto jedinečného projektu ústavu pro dívky uplynulo bezmála patnáct let.

Prosazení této myšlenky a snaha o její zrealizování, tedy založení ústavu pro dívky, se ale v konzervativní, sice vlastenecké, ale povětšinou mužské společnosti neseťkalo s úspěchem. Muži se opět odvolávali na tradiční rodinný život a jeho možnou ztrátu díky, dle jejich pohledu, příliš vzdělaným ženám. Uvádím například reakci politika a poslance Františka Ladislava Riegera (1818–1903) na prosbu o pomoc

---

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 64. ISBN 80-204-0737-5.

⁴⁸ Tamtéž, s. 225.

při založení gymnázia, kterou mu přednesla kolegyně Krásnohorské, Karolína Světlá: „*Ale milostpaní, ten váš manžel musí být nějak zlý, šťastně provdané ženy se o tu emancipaci nestarají.*“⁴⁹

Krásnohorská si ale kvůli této vznešené myšlence dívčího vzdělávání také vytrpěla své. Často byla zapletena do nepříjemných diskusí a její práce byla pohaněna, ale sama iniciátorka založení gymnázia na toto období vzpomínala spíše jako na úsměvné: „... *přes všecko příznivé mínění, s nímž potkala se myšlenka Minervy, našlo se dosti zarputilých nepřiznivců i v samých kruzích inteligence našinské, pohřichu i z učitelstva. Tak například i ředitel státního ústavu pro vzdělání učitelek Hrys, potkav mě na nábřeží, zastavil mě, a zvedaje ruku k červánkové záplavě nad Hradčany, věstil mně: ‚Bůh vás bude trestati za hříchy proti zákonům odvěkým‘* ...“⁵⁰

Krásnohorská ke svému záměru využila i měsíčník *Ženské listy*, který redigovala. V něm zveřejnila v roce 1890 text petice za povolení dívčího gymnázia: „*Vědeckého vzdělání k vyšším úřadům učitelským i k povolání lékařskému dopřává ženám již každý osvícený stát (...) chováme vroucí přání, aby v Praze vzniklo ženské gymnasium*“.⁵¹ Poté oslovila lékaře Emanuela Engla, aby tuto petici se 4 810 podpisy jako poslanec předložil říšské radě. I u něj se však setkala s odmítnutím. „*Neschvaloval cílů naší petice, odsuzoval ženské studium jako justament přepjatých emancipistek. Ideál dívky jevil se mu jako ‚skleníková květinka‘, již se nesmí dotknouti drsný dech života svými vánicemi a vichry, svými konkurenčními zápasy o kus vědomosti neb chleba.*“⁵² S tímto odmítavým názorem se Krásnohorská u politiků a veřejně činných mužů setkávala velmi často. Tito mužové si totiž uvědomovali, že s vyšším ženským vzděláním, přijde pro ně brzy konkurence nejen ve vzdělanosti jako takové, ale i na trhu práce a nakonec i v politice.

---

⁴⁹ MALÍNSKÁ, Jana. *Po politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 32. ISBN 80-7277-295-3

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 68. ISBN 80-204-0737-5.

⁵¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 131. ISBN 80-7277-241-4.

⁵² Tamtéž, s. 131.

Nakonec byla 11. března 1890 žádost říšskému parlamentu přeci jen předložena a to díky poslanci Karlu Adámkovi. I kvůli přiložené petici byla žádost o založení dívčího gymnázia schválena. Gymnázium Minerva se tak stalo nejstarším dívčím gymnáziem v rakousko-uherské monarchii, a také v celé střední Evropě. Prvním ředitelem gymnázia Minerva se stal slavista a pedagog František Xaver Prusík (1845–1905). Latinu, řečtinu a češtinu učil profesor Josef Mach, matematiku a fyziku profesor dr. Jiří Guth-Jarkovský, dějepis a zeměpis učil profesor Josef Votruba. Náboženství přednášel P. Alois Mlčoch, němčinu profesor Karel Jirovec a zpěv vyučovala slečna Tereza Nováková. Tělesnou výchovu zajišťoval bezplatně Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.

Svou činnost gymnázium zahájilo 30. září 1890. Sídlem se stala bývalá škola sv. Vojtěcha v Pštrossově ulici číslo popisné 11. Do prvního ročníku se zapsalo 51 dívek. Zakladatel Amerického klubu dam, velký zastánce ideje dívčího vzdělávání a tím i Minervy a blízký přítel Krásnohorské, Vojtěch Náprstek (1826–1894), dal proto Krásnohorské kytici 51 růží. Velkou podporu vyjádřila Krásnohorské i spisovatelka a feministka Teréza Nováková (1853–1912) společně se svým manželem. Zároveň si však posteskla nad současnou společenskou situací a jejím postavením k problému dívčího vzdělávání: „*S neskonalým potěšením promlouváme o tom s mužem, který jest všecek zaujat pro myšlenku, aby si ženy razily cesty k novým drahám zaměstnání a aby dívky neobyčejně nadané studovaly – na místo nenadaných a líných hochů, jichž jsou plna gymnázia. Zde ve sboru a mezi pány vůbec nemá myšlenka pravé emancipace ještě mnoho zastanců.*“⁵³

Gymnázium Minerva se dělilo do dvou částí – na dvouletou přípravku (zde se dívky doučovaly všemu, co neobsáhly během obecné školy) a čtyři třídy gymnázia. Těchto šest let obsahovalo učivo ve stejném rozsahu, jako osmileté chlapecké gymnázium. Maturitní zkoušku však dívky na gymnáziu Minerva jako na soukromé škole skládat nemohly. V roce 1895 tak prvních 18 dívek připravených k absolvování gymnázia skládali svou maturitní zkoušku na Akademickém gymnáziu. Tato zkouška se skládala se tří částí. První z nich obsahovala písemné zkoušky z latiny, řečtiny, českého a německého jazyka a matematiky. Další částí byla zkouška z náboženství, přírodopisu

---

⁵³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 131. ISBN 80-7277-241-4.

a filosofické propedeutiky. Poslední, třetí část zaujímaly ústní zkoušky z ostatních předmětů. Tuto náročnou maturitní zkoušku zvládlo 16 dívek a tři z nich dokonce s vyznamenáním.⁵⁴

Minerva tak otevřela dívkám cestu k dalšímu, vysokoškolskému vzdělání. Samy dívky usilovaly o zpřístupnění mnoha vysokoškolských oborů, do té doby ryze mužských. V začátcích se však, jako nejen Krásnohorská, ale i ostatní emancipované ženy, nesetkávaly s kladným přijetím. Jedni z nejtolerantnějších profesorů k dívkám z Minervy byli profesori Thomayer a Janovský z české lékařské fakulty. Úplným zadostiučiněním snah Elišky Krásnohorské bylo povolení ke studiu medicíny pro *minervistky* v roce 1900 a poté, v roce 1901, klauzule – součást maturitního vysvědčení, která opravňovala studentky k nástupu na univerzitu. Jednou z úspěšných absolventek Minervy byla i pozdější lékařka Anna Honzáková (1875–1940), která začala roku 1896 navštěvovat přednášky na vysoké škole jako hospitantka, tj. se souhlasem vyučujícího. Vzpomíná na přednášky takto: „(...) vstup na universitu mohl být kdykoliv (...) zakázán. Na naše velké štěstí byly v Praze dvě university a žádná z nich nechtěla býti nepokrokovější druhé. Proto profesorský sbor české lékařské fakulty již na jaře 1896 připustil ženy za hospitantky.“⁵⁵

Absolventky Minervy však neměly lehký osud. Nejenže tyto dívky byly až příliš vzdělané a muži o ně nestály, ale často neměly k sňatku ani odpovídající věno. Dívky se pak často živily jako úřednice či vychovatelky, nebo se jako učitelky vracely zpět na Minervu.⁵⁶ I přesto byl úspěch gymnázia takový, že se po jeho vzoru začaly zakládat další ústavy pro dívky vedené v tomto duchu, například německé dívčí gymnázium ve Vídni.

---

⁵⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 132. ISBN 80-7277-241-4.

⁵⁵ Tamtéž, s. 132.

⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 68 - 69 . ISBN 80-204-0737-5.

3.4 Spolky

Možnost vzdělání ženám nabízely vedle Minervy a později dalších školských zařízení tohoto typu také různé spolky a kluby, kterých během druhé poloviny 19. století jen v Praze vzniklo nepřehledné množství. Taková sdružení zakládaly buď samy ženy, a byly to poté kluby a spolky ryze dámské, anebo ženám nabízely vstup do svých řad spolky a sdružení již fungující. Tělocvičné jednoty se však v tomto směru staly na dlouhou dobu předmětem vášnivých sporů, jako tomu bylo například u tělovýchovné jednoty Sokol. Vedle spolků, sdružení a klubů, kde měly ženy většinou stálé členství, často emancipované vlastenky organizovaly různé kurzy nebo přednášky pro dívky a ženy na rozličná témata (například již zmíněná Magdalena Dobromila Rettigová). Některé spolky založené v tomto období setrvaly ve své činnosti až do 20. století a zaujaly tak své pevné postavení v procesu vzdělávání nejen dívek a žen.

3.4.1 Spolek sv. Ludmily

Spolek sv. Ludmily, založen v roce 1851, byl dlouhou dobu jediným spolkem, který sdružoval české ženy u nás. Toto prvenství mu vydrželo až do poloviny šedesátých let 19. století. Vedle mnohých činností byla posláním spolku podpora chudých vdov a také vyučování pletení a šití pro chudé dívky. Významnou činovnicí spolku byla později i Marie Riegrová-Palacká (1833–1891). Věnceslava Lužická-Srbová na její příchod do spolku vzpomíná takto: „*paní Riegrová přistoupila se spolku a vyplašila starší členky z jejich klidu a otrásla důkladně jeho kmenem.*“⁵⁷ Riegrová totiž za pomoci svého otce, významného historika a politika, Františka Palackého (1798–1876) a manžela Františka Ladislava Riegra prosadila stanovy spolku, které určovaly i jeho budoucí rozšířenou činnost. Vedle starosti o chudé vdovy, děti a rodiny měl totiž spolek začít „*vyučovat chudé dívky způsobem takovým, aby dostávaly netoliko pevný základ zbožnosti a mravnosti, ale aby nabyly také takového vědění a vycvičení,*

---

⁵⁷ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 61. ISBN 80-7277-241-4.

aby si mohly opatřiti výživu svou a aby nepotřebovaly více almužny.“⁵⁸ V čele spolku stál vždy pražský arcibiskup.

Vedle spolku samotného vznikla jeho přičiněním a hlavně díky horlivosti Marie Riegrové-Palacké také škola pro vzdělávání dívek. Žákyně se však pečlivě vybíraly. Byly to jen pražské dívky, které vyšly z farní školy, byly dobrých mravů, dostatečně pilné a z nejhudších poměrů. Prvním stupněm byla roční přípravná třída. Dívky se zde učily základy šití, počítání, kreslení, krasopisu a živnostních písemností. Až poté mohly nastoupit na spolkovou průmyslovou školu, kde si měly vybrat z několika oborů, například krejčovství, grafické práce, malba na sklo nebo knihařství a kaligrafie. Škola se soustřeďovala pouze na výcvik v odborných předmětech, naopak předměty obecně vzdělávací se zde nevyučovaly vůbec. Dívky v tomto ústavu neplatily školné, za svou práci naopak získávaly plat a škola sama jim hledala vhodné zaměstnání. I pro tento účel sloužily výstavy prací žaček školy. Bohužel, po odchodu Riegrové-Palacké ze spolku si tato škola své dobré postavení a jméno neudržela, naopak časem úplně zanikla.

Několik vět si ovšem zaslouží i sama Marie Riegrová-Palacká. Byla dcerou *otce národa* Františka Palackého. V dětství ji však velice ovlivnil její domácí učitel, profesor náboženství, František Schneider. Vedle něj k Palackým docházel jako domácí učitel hudby Bedřich Smetana. Ve dvaceti letech se vdala za Františka Ladislava Riegra. Měla velmi skromné vystupování, byla velmi pracovitá. Zajímala se o dobročinnost, politiku a byla velmi vlastenecky činná. Starala se hlavně o chudé ženy a děti. Na rozdíl od svých vrstevnic zastávala velmi umírněný názor k emancipaci. Sama se k tomuto tématu stavěla dle svých slov takto: *„Úkol ženy spatřujeme v tom, by rozuměla i sledovala i v citu pojímala myšlenkový svět doby a národa svého a dovedla býti podporou muže svého v zápasu jeho o zájmy veřejné i soukromé; - zvláště tím, aby se mu stala platnou podporou při starostech o rodinu a vychování dítek.*“⁵⁹

Na práci Marie Riegrové navázala její dcera Marie, provdaná Červinková (1854–1894). Vedle spisovatelské činnosti a práce libretistky se totiž věnovala dívkám, kterým osud nepřál. Byly buď nemanželské, nebo z velmi chudých majetkových

⁵⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 61. ISBN 80-7277-241-4.

⁵⁹ Tamtéž, s. 60.

poměrů a ne vlastní vinou se z nich proto staly ženy špatných mravů. Spolupracovala s humanitními asociacemi *Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek* a sama založila spolek *Záštit*, který měl vcelku stejné poslání. Staral se o dívky, které přišly do Prahy za prací, pomáhal jim s ubytováním a často také hledal vhodné zaměstnání.⁶⁰

3.4.2 Americký klub dam

Vyhlášeným pražským dámským klubem byl Americký klub dam (někdy se také používá označení *Americký klub dám*). Jak již napovídá název, jednalo se především o dámský klub, ač byl jeho zakladatelem osvícený muž, velký humanista a stoupenec emancipace, Vojtěch Náprstek. Chtěl českým ženám ukázat jiný způsob, jak trávit volný čas, probudit v nich vlastenectví, seznámit je s myšlenkou emancipace a vyvolat v nich touhu po sebevzdělávání. V myšlence založení dámského klubu byl podporován svou spolupracovnicí a přítelkyní Karolínou Světlou. Členky Amerického klubu se scházely v salonku domu U Halánků, pozdějším Náprstkově muzeu. Tento klub byl prvním a zároveň nejstarším spolkem svého druhu u nás a stal se vzorem pro další spolky a kluby.

Základem pro vznik toho klubu byly přednášky Vojtěcha Náprstka z let 1862 a 1863. Potřeboval vhodné publikum a také organizaci, která by jeho přednášky zaštiťovala. Tou se měl stát již zmiňovaný klub. Náprstek si uvědomoval svůj novátorský přístup, a proto pečlivě vybíral i témata, která by ženy dostatečně zaujala. Přednášky se týkaly například nových technických vynálezů ulehčujících práci v domácnosti (například šicí stroj). Později se k Náprstkovi připojovali další pražští učenci. Tyto přednášky se staly vyhlášené. Psal o nich nejen *Hlas*, ale i *Národní listy*. Největší ohlas zaznamenala přednáška o ženském vzdělávání z ledna 1863 konaná na Žofíně. „Advokát žen“, jak bylo Náprstkovi přezdíváno, byl mezi pražskými dámami velice oblíben. Svědčí o tom i pomoc při sbírce na Náprstkovo Průmyslové muzeum. Už několik týdnů před plesem na Žofíně, při kterém se tato sbírka konala, hlásaly

---

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 249 - 250 . ISBN 80-204-0737-5.

Národní listy, aby dámy přišly na ples skromně oblečené a ušetřené peníze věnovaly na sbírku.⁶¹ Při této události, kde získal víc finančních prostředků, než sám čekal, požádal Karolínu Světlou o sezvání všech vzdělání chtivých dívek a dam do salonu U Halánků, a tím v lednu 1865 začal spolek fungovat. 15. 1. 1865 Karolína Světlá zahájila činnost spolku svým projevem.

Americký klub dam byl spíše společenství, než spolek. Neplatily se zde žádné členské příspěvky, nefungovala zde žádná hierarchie funkcí, které by případně mezi členkami mohly vyvolávat rozbroje, členky musely být starší 16 let a klub mohly navštěvovat pouze na pozvání samotného Vojtěcha Náprstka nebo některé členky. Muži byli k činnosti spolku (včetně Náprstka) přizváni pouze jako přednášející. Z tohoto posledního ustanovení byl vyjmut pouze Jan Evangelista Purkyně. Ve svých vlastních stanovách byl klub charakterizován takto: „*Americký klub dám jest soukromá společnost pražských dám svazky nejvíce příbuzenstva nebo přátelstva mezi sebou spojených, které snaží se v kruhu svém soukromém rozšiřovati užitečné vědomosti a spolu povzbuzovati a pěstovati účely dobročinné.*“⁶² Cílem spolku bylo tedy hlavně vzdělávat a pěstovat zájem o vzdělání obecně. K tomu sloužila také velmi bohatě vybavená knihovna s 4 351 svazky. Vedle přednášek klub pořádal také mnohé naučné výlety, často celodenní.

Zajímavá byla vedle klubu samotného i osobnost jeho zakladatele Vojtěcha Náprstka. Věnoval se sběratelství, cestoval, provozoval turistiku a byl členem pražského zastupitelstva. Od dětství byl ovlivněn svou matkou Annou Náprstkovou, dříve Fingerhutovou (1788–1873). Byla to opravdová renezanční žena, kterou si žádá 19. století. Byla nejen vzornou matkou a hospodyní, ale věnovala se i vlasteneckým a dobročinným činnostem, podílela se na řízení rodinného pivovaru a vinopalny. Sama předurčila Vojtěchovu budoucnost – studium na právnické fakultě v Praze. I přesto odjel mladý Náprstek z vlasteneckých důvodů studovat na univerzitu do Vídně. Studovala zde totiž většina slovanských studentů. V roce 1848 emigruje do USA, aby se vyhnul zatčení. Ve Wisconsinu vydává časopis a provozuje vlastní obchod, knihovnu a čítárnu. Poté cestuje po Americe a snaží se naučit se co nejvíc o americkém systému

---

⁶¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 75 - 82. ISBN 80-7277-241-4.

⁶² Tamtéž, s. 82.

školení, spolkovém životě a vedle mnohého také dobročinných ústavů. Tyto zkušenosti chce využít při návratu do vlasti. Po návratu do Čech se věnuje dobročinné a osvětové práci – pořádá výstavy a přednášky, zpřístupňuje veřejnosti svou knihovnu. Schází se s pražskou vlasteneckou smetánkou a časem i s významnými cestovateli. I přes své pokrokové myšlení se hlásí ke staročechům. Jeho manželkou byla Josefa Náprstková (1838–1907). Byla příkladnou hospodyní a stejně jako manžel se účastnila mnoha dobročinných a vlasteneckých akcí. Byla však celý život zastíněna manželovou osobností.⁶³

3.4.3 Tělocvičný spolek paní a dívek pražských

Na konci šedesátých let 19. století vzniká také Tělocvičný spolek paní a dívek pražských. Zakladatelem spolku byl Miroslav Tyrš. Tento spolek byl i díky Tyršovu působení hlavně vlasteneckou a dobročinnou organizací. Sdružoval pražské ženy, aby „*pěstoval tělocvik u spojení se zpěvem. K oživení ducha společenského slouží přednášky a rozpravy o záležitostech spolkových, jakož i schůze společné.*“⁶⁴ Významnou činností a členkou představenstva spolku byla i manželka spoluzakladatele Sokola, Kateřina Fügnerová. První starostkou spolku byla spisovatelka a překladatelka Sofie Podlipská (1833–1897). Později spolek zajišťoval i cvičení pro předškolní děti a dále pak cvičení pro dívky s ortopedickými vadami.

O tom, že tento spolek přejal myšlenky Tělovýchovné jednoty Sokol, svědčí i fakt, že cvičenky nosily ženský cvičební stejnokroj. Jeho podoba byla předepsána ve stanovách oddílu. „*Šat spolkový jest tmavošedý s červenou okrasou, červené punčochy, černá lehká obuv bez podpatku, červená šerpa.*“⁶⁵

Spolek nabízel také kurzy tělocviku a učitelské zkoušky z tělocviku. Vedle jiného také spolupracoval s dívčím gymnáziem Minerva a zajišťoval zde bezplatně výuku tělocviku. Spolek Minerva tuto službu velmi oceňoval: „*V hluboké*

---

⁶³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 75 - 80. ISBN 80-7277-241-4.

⁶⁴ Tamtéž, s. 97.

⁶⁵ Tamtéž, s. 100.

úctě podepsaný výbor spolku Minervy vzdává slavnému výboru Tělocvičného spolku paní a dívek pražských nejvroucnější díky za nezištnou obětavost a ochotu, kterou týž Minervě prokázal, udílev začkám střední školy její ve 2. pololetí školního roku 1890/91 bezplatně vyučování tělocvičné a prosíme, by nezkrácená přízeň slavného spolku i na příští léta ústavu našemu vlídně byla zachována.“⁶⁶

3.4.4 Ženský výrobní spolek český

V roce 1871 zakládá Karolína Světlá spolek a při něm zároveň spolkovou školu. Tento spolek byl ve své podstatě jedinečný. Vznikl proto, aby rozšířil ženskou výrobu a zajistil její odbyt na trhu. Tomu měla pomoci průmyslová škola založená při spolku. Ženský výrobní spolek český sdružoval ženy a dívky, které se kvůli špatné finanční situaci rodiny nebo špatným poměrům, či z jiného důvodu musely uživit samy. Často to byly dívky z venkova. Mnohdy byly členkami spolku také vdovy po padlých vojácích z prusko-rakouské války. Spolek měl mnoho přispěvatelek. Z těch vůbec prvních lze jmenovat Augustu Braunerovou, Annu Holinovou nebo Josefu Křížkovou, pozdější manželku Vojtěcha Náprstka. Při svém založení čítal zhruba 1 000 členů. „*Ti se dělili na zakládající (dámy platící v prvním roce členství 10 zlatých a v každém následujícím 5 zlatých), přispívající (dámy platící 1 zlatý ročně) a podporovatele (muži platící 1 zlatý ročně).*“⁶⁷ Na rozdíl od jiných spolků (například Amerického klubu dam) měl tento své pevné stanovy a vedle nich také výbor a valnou hromadu – orgány, které zajišťovaly řízení spolku. V literatuře týkající se tohoto tématu je proto Ženský výrobní spolek český většinou zmiňován jako vůbec první spolek u nás. Prvních deset let stála v čele spolku Karolína Světlá, pravou rukou jí byla Věnceslava Lužická. Poté Lužickou nahradila Eliška Krásnohorská. Ta později převzala řízení spolku místo vážně nemocné Světlé. I když sama trpěla neléčitelnou nemocí, brzy se naučila veškeré administrativě

---

⁶⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 101. ISBN 80-7277-241-4.

⁶⁷ Tamtéž, s. 105.

potřebné k vedení takového spolku a pod záštitou tohoto spolku začala dokonce vydávat svoje periodikum *Ženské listy*.⁶⁸

Hlavním cílem spolku bylo, jak píše Milena Lenderová: „zříditi průmyslovou školu pro dívky z maloburžoazních vrstev ve věku 14 - 15 let. Spolek otevřel několik kurzů, jako první kurz přípravný, kde se učilo češtině, počtům, krasopisu, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu a nepovinným ručním pracím. Komerční sekce nabízela kurzy účetnictví, obchodní korespondence, zbožíznalství, zeměpisu a ekonomie. Sekce kreslířská, vedena akademickým malířem Eduardem Heroldem, připravovala dívky pro řemeslo rytce. Škola nabízela jazykové kurzy, (...) výuku šití, včetně zhotovování stříhů, výroby oděvů i prádla. V roce 1873 proběhl první kurz pro ošetřovatelky, v němž zdarma vyučovali pražští lékaři.“⁶⁹

Školné ve spolkové škole činilo 2–4 zlaté měsíčně, dívky z chudých poměrů bývaly často od školného osvobozeny. I přesto se hned v prvním roce přihlásilo ke studiu 180 dívek. O několik let později zde studovalo dokonce 519 žákyň. První ředitelkou školy byla povoláním učitelka, Emílie Priknerová. Protože pocházela z vlastenecké rodiny, nebyla jí myšlenka Světlé cizí a ke škole měla tedy velký vztah. Obchodní a průmyslová škola výrobního spolku tedy i díky ní brzy získala dobré jméno.

3.4.5 Spolek Domácnost

Spolek, který jako jeden z mála vznikl se souhlasem a za podpory velké části společnosti, byl Spolek Domácnost. Bylo to v roce 1885. Na tento rok totiž připadalo sté výročí od narození Magdaleny Dobromily Rettigové. A právě její zásady a učební postupy měl spolek převzít. Předsedkyní spolku se stala Anděla Randová, místopředsedkyní Věnceslava Lužická-Srbová. Členkami spolku byla vedle jiných například Josefa Náprstková nebo Marie Neffová. Většina žen byla členkami nejen tohoto spolku, ale mnohých dalších (Spolek sv. Ludmily, Americký klub dam,

---

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 245. ISBN 80-204-0737-5.

⁶⁹ Tamtéž, s. 245.

Tělocvičný spolek paní a dívek pražských aj.). Tento spolek byl ve své době jediný svého druhu, do té doby se většina spolků zabývala spíše šitím, a to většinou pro komerční využití.⁷⁰

Spolek Domácnost se poprvé prezentoval veřejnosti kuchyňskou výstavou na Žofíně, která byla zároveň připomenutím a oslavou stého výročí narození Magdaleny Dobromily Rettigové. Během této výstavy se konalo několik přednášek a současně proběhla výstava kuchyňských přístrojů, které zapůjčila firma Neff. Výtěžek ze vstupného se stal prvním jměním spolku.⁷¹

Při spolku vznikla kuchařská škola, později známá jako *knedlíková univerzita*. Ta ale nepřipravovala své absolventky pro budoucí zaměstnání. Naopak je učila, jak správně a šetrně hospodařit ve své vlastní domácnosti. Školné se platilo před nástupem do kurzu, a tudíž byla škola určená hlavně dívkám z majetných rodin. Přijímaly se pouze takové studentky, kterým bylo 18 a více let. S sebou do školy si dívky musely nosit vlastní pracovní oděv, lžíci a malý kuchyňský nůž. K výuce sloužily dvě dobře vybavené kuchyně, ve kterých dívky vyučovaly dvě kuchařky a jeden cukrář. Vedle samotného vaření se zde žákyně učily také správnému servírování a pořádání banketů. Spolek Domácnost zřídil vedle školy také jídelnu (cca pro 40 strážníků), kde se podávaly pokrmy připravené v jednotlivých kurzech samotnými žačkami.⁷²

O tom, co a jak se ve škole učilo, pojednává i *Zpráva o činnosti spolku z roku 1891*: „Žákyně se každodenně střídají při vaření rozličných druhů pokrmů ... Předpisy jídel píše žákyně, které je připravovaly na tabule, se kterých si je druhé žákyně zase opisují do svých zápisních knížek.“⁷³

Vedle této výstavy spolek pořádal také dýchánky, domácí zábavy a plesy. Jako ostatní sdružení se i Spolek Domácnost zabýval dobročinností (bezplatné pohoštění pro děti, chudé a studenty). Mimo mnohých dalších aktivit se často podílel

---

⁷⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 124 - 125. ISBN 80-7277-241-4.

⁷¹ Tamtéž, s. 124 - 125.

⁷² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 247 - 248. ISBN 80-204-0737-5.

⁷³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 127. ISBN 80-7277-241-4.

finančními dary na vlasteneckých akcích. Také se s velkým ohlasem v roce 1891 prezentoval na Zemské jubilejní výstavě.⁷⁴

3.4.6 Spolek Minerva

Jedním z nejvýznamnějších pražských spolků, který vznikl v devadesátých letech 19. století, byl Spolek Minerva. S myšlenkou založení přišla Eliška Krásnohorská a za pomoci advokáta Bárty byly sepsány stanovy spolku, které byly 16. července 1890 potvrzeny. Základní ideou spolku bylo založení a financování dívčího gymnázia Minerva, které hlavně díky pomoci tohoto spolku v září 1890 otevřelo své dveře prvním žačkám.

Členy a přispěvateli spolku však nebyli jen pražští občané. Vedle mimopražských občanů se ke členství hlásilo také několik spolků působících mimo hranice Prahy. Byly to ženské spolky z Chrudimi, Pardubic, Plzně a dalších českých měst, jako například spolek *Vesna* z Brna anebo přerovský spolek *Vlasta*. Z významných pražských občanů a vlastenců si Krásnohorská ke spolupráci ve spolku přizvala například Vojtu Náprstka, lékaře Vítězslava Janovského, advokáta Tomáše Černého nebo Doru Hanušovou a Vilmu Sokolovou z Ženského výrobního spolku.⁷⁵

Tento spolek byl jedním z nejradiálnějších spolků v otázce feminizace soudobé společnosti a vedle založení gymnázia pro dívky si kladl daleko vyšší cíle, například volební právo pro ženy, neboť „*bude-li mít žena stejné postavení v povolání, musí přece mít i stejná občanská práva! Žádná politická strana nemohla zcela pustit ze zřetele, že snad jednou přistoupí k volebním urnám i ženy a náležitě zamíchají volebními výsledky.*“⁷⁶

Za zmínku stojí také proslov Elišky Krásnohorské z první valné hromady tohoto spolku Minerva, kde mluví právě o stejnojmenné škole. Vyzdvihuje ve svém projevu

---

⁷⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 128 - 129. ISBN 80-7277-241-4.

⁷⁵ Tamtéž, s. 131.

⁷⁶ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 99. ISBN 80-7106-380-0

prvenství gymnázia Minerva na evropské úrovni. „*Vysoké učení Karlovo bylo před půltisíciletím prvním velechrámem vědy uprostřed srdce Evropy, Praha jest v tomto starém středu světa nejstarší pramateř vědění určeného jen pro muže; nuž a nyní jest opět Praha prvním městem v střední Evropě, která bránu ku vědám otevřítí usiluje – bránu dosud začarovanými zámky uzavřenou a tajuplnými pečetěmi zpečetěnou, bránu k světlu která se otevřítí má i chce – vypovězenému dosud duch ženskému*“⁷⁷

3.4.7 Sokol

V 19. století vzniklo mnoho spolků, které byly buď přímo založeny ženou anebo mužem pro ženy. Vedle nich ale fungovaly i takové organizace, které ženy do svých řad přijaly až dlouho po svém založení. Byly tedy zprvu ryze mužské a pro přijetí žen do svých řad bylo nutné o této myšlence do té doby jen mužské členy přesvědčit. Za všechny lze jmenovat tělovýchovný spolek Sokol.

Sokol vznikl v roce 1862 díky Jindřichu Fügnerovi (1822–1865) a Miroslavu Tyršovi. Nově vzniklý spolek byl nazván *Tělocvičná jednota pražská*. Název *Sokol* byl ale přijat záhy po založení organizace a i díky němu brzy vstoupil do povědomí pražských obyvatel. Jako každý spolek, musel mít i tento své stanovy. „*§1. Účelem jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním. §2. Jednota skládá se ze 1. zakladatelů 2. činných údů, 3. ze žáků.*“⁷⁸ O tom, že byla sokolská jednota silně vlastenecká organizace, svědčí i to, že ve svých stanovách důrazně upozorňuje na to, že „*jednací řeč je česká*“.

Se Sokolem navázal spolupráci také Tyršem založený Tělocvičný spolek paní a dívek *pražských*. Tento spolek ihned po svém založení začíná využívat pro svá cvičení prostory tělocvičen České obce sokolské. Vzhledem k obecnému společenskému postoji a nízké míře emancipace žen jsou ale pro cvičení členek spolku přesně vymezeny

---

⁷⁷ PITLIGOVÁ, A. *První české dívčí gymnasium a jeho zakladatelka: XXXVII. výroční zpráva prvního českého městského dívčího reálného gymnasia Krásnohorská*, Praha, 1927, s. 5. ISBN neuvedeno

⁷⁸ WAIC, Marek. *Byli jsme a budem*. 1. vyd. Praha: Agentura LEMAN, s.r.o., 2012, s. 198. ISBN 978-80-260-1625-0.

hodiny tak, aby se v tělocvičnách nepotkávaly s muži. Díky Tělocvičnému spolku paní a dívek pražských vzniká také první ženský cvičitelský sokolský sbor a to v Sokole Vyšehrad roku 1895. Vedle něj se zde utváří také první ženský sokolský odbor. Vůbec první veřejné cvičení těchto ženských sokolských odborů pod vedením Tělocvičného spolu paní a dívek pražských však probíhá až v roce 1898 v tělocvičně Sokola pražského. Díky vystoupení, které obsahovalo cvičení na náradích i v prostných, byla ženám umožněna účast na IV. Všesokolském sletu v roce 1901. Účast na slavnostním sletovém průvodu byla však ženám povolena až v roce 1920.⁷⁹

Nejen díky smělé myšlence veřejného cvičení žen, ale i díky pokrokovému myšlení svého zakladatele Miroslava Tyrše, vydává předsednictvo České obce sokolské v roce 1897 svolání, v němž mimo jiné uvádí výzvu ke všem jednotám, aby „dle místních poměrů“ byly „zřizovány ženské tělocvičné odbory nebo jiným vhodným způsobem zaveden tělocvik žen“⁸⁰ Tento krok byl velmi významný nejen pro Sokol samotný, ale i pro širokou společnost. Byly to právě ženy, které se později věnovaly v tělovýchovných jednotách práci s dětmi a mládeží.

Nebyl to však jen Miroslav Tyrš, který se mimo vlastenecké činnosti a vedení tělovýchovné jednoty Sokol, věnoval také problému ženské emancipace, o čemž svědčí i přijetí žen – cvičenek do řad Sokola. Až do jeho tragické smrti mu stála po boku a poté jako vdova přejala většinu jeho vlasteneckých a novátorských snah jeho žena, Renáta Tyršová, rozená Fügnerová. Jak již napovídá příjmení, narodila se malá Renátka v roce 1854 do rodiny velkého vlastence. Jindřich a Kateřina Fügnerovi byli příkladní rodiče. I když si Fügner dle dobového ideálu přál spíše syna, měl své prvorozené a jediné dítě velice rád. Ač Tyršová pocházela z vlastenecké a pročeské rodiny, uměla v prvních letech života lépe německy než česky. Od mala ale věděla, že je Češka a Slovanka a stejně jako tatínek neměla ráda „Habsburáky“ – byla to pravá „dcera Sokola“, jak se o ní později říkalo. Sama byla už v raném mládí cvičitelkou v Tělovýchovném spolku paní a dívek pražských. Toto silné vlastenecké cítění, které jí bylo vštěpováno již od dětských let, jí pomohlo i s výběrem budoucího manžela. Svého domácího učitele, Miroslava Tyrše obdivovala nejen pro jeho vzdělání a příkladné vystupování,

---

⁷⁹ WAIC, Marek. *Byli jsme a budem*. 1. vyd. Praha: Agentura LEMAN, s.r.o., 2012, s. 53. ISBN 978-80-260-1625-0.

⁸⁰ Tamtéž, s. 204.

ale hlavně pro projevy vlastenectví. V mnohém jí připomínal otce. A tak když roku 1872 Tyrš požádal o její ruku, Renáta i její matka Kateřina souhlasily. Díky podpoře svého manžela začala mladá paní Tyršová vydávat mnohé historické studie. Spolu s Tyršem se také často účastnila mnohých historických výstav ve vlasti i v zahraničí. Po tragické smrti Miroslava Tyrše v Ötzu v roce 1884 dopracovávala Tyršová některé manželovy studie a práce. Byla natolik pečlivá a vzdělaná v oboru, že rozdíl rukopisů při těchto pracích, které se rozhodla dokončit, byl téměř zanedbatelný.⁸¹

Již jako vdova, nutno podotknout, že vdovou se stala již ve třiceti letech stejně jako její matka, se Tyršová začala věnovat školství. Stala se členkou Výboru pro lidové národní vyšívání a už jen malý krok chyběl k tomu, aby vyšívání a ruční práce začala sama učit. V roce 1888 byla zvolena za členku komitétu dam pro dozor na ruční práce při Městské pokračovací škole pražské. Vedle toho působila také v Ústřední Matici školské a poté v komitétu pro stravování chudé školní mládeže. V roce 1891, kdy umírá Marie Riegrová, se Tyršové nabízí nové uplatnění – inspektorka nad ručními pracemi ve Vyšší dívčí škole. Postupem času se také stává prozatímní ředitelkou Městské dívčí průmyslové školy (dříve Pokračovací škola). Tento post však záhy opouští. Zůstává ale v čele školního dozorčího výboru jako předsedkyně. Vedle mnohých jiných aktivit se Tyršová věnovala národopisnému výzkumu v oblasti lidové výšivky a krajkářství. Pořádala výstavy nejen z prací žaček pražských vyšších škol, ale i z jí sebraných nebo věnovaných ukázek těchto artefaktů.⁸²

Renáta Tyršová zemřela v Praze v roce 1937. Ač byla vzhledem k úrazu upoutána na lůžko, byla až do konce života velmi cílevědomá a v dobré duševní kondici. V den jejího úmrtí byla na sokolovně vyvěšena černá smuteční vlajka.⁸³

---

⁸¹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2005, s. 24 - 20, 97 - 107. ISBN 80-7185-693-2.

⁸² Tamtéž, s. 144 - 159.

⁸³ Tamtéž, s. 288.

4 UNIVERZITNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Jak rostlo emancipační hnutí a s ním ženské vzdělání a jeho možnosti, čím dál častěji vyvstávala otázka ženského studia i na univerzitách. V *Ženských listech* se velmi často objevovaly články od anonymních autorek i autorů na podporu této myšlenky. *Spolek Minerva* sepsal několik petic. Vedle Krásnohorské se za ideu zpřístupnění vysokých škol ženám stavěly také *její minervistky*, například již zmiňovaná Anna Honzáková a další. Nebylo jich však tolik jako u nižšího stupně vzdělání. Univerzitní vzdělání žen totiž nebyla vlastenecká otázka a tím pádem ani nutnost k přiblížení se ideálu ženy 19. století. Hrozilo totiž, že tyto ženy budou nejen finančně soběstačné, ale vzniknou také samostatné ženské profese, což se s původní myšlenkou vzdělané paní domu krátící si volné chvíle sebevzděláváním neslučovalo. Ženy toužící po vysokoškolském vzdělání také opět narazily na odpor mužů. Většina politiků své doby s touto myšlenkou nesouhlasila. A tak se rozpoutala další etapa bitvy o ženské vzdělání, tentokrát však o vzdělání ve své době nejvyšší možné.

Přesto byli někteří muži studiu žen nakloněni. Byli to například bývalý ředitel Minervy Jiljí Vratislav Jahn (1838–1902) nebo hrabě Václav Kounic (1848–1913).⁸⁴ Mezi prvními fakultami, které byly ženám i přes velkou nevoli odborné i laické veřejnosti otevřeny na univerzitách, byla fakulta filosofie. Na své ženské kolegyně, posluchačky této fakulty, kterým byl vstup na přednášky povolen jen výjimečně, vzpomíná i český spisovatel Alois Jirásek (1851 – 1930). Jedna z kolegyň Jiráskova, slečna Gunlingová, pocházela z Německa. Později dokonce zažádala o povolení řádného studia na fakultě. Druhá dívka, slečna Rubinsteinová, byla z Rumunska. Žádost Gunlingové byla schválena filosofickou fakultou, ostatní dvě fakulty se však vyslovily proti.⁸⁵

---

⁸⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 263. ISBN 80-204-0737-5.

⁸⁵ JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí II*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1921, s. 9. ISBN neuvedeno

4.1 Bohuslava Julie Kecková

Mezi obory ženám nejdéle zapovězené patřilo lékařství. Vedle ostatních učenců byl velkým odpůrcem žen – lékařek například Jan Evangelista Purkyně. Jednou jeho malá vnučka prohlásila, že bude lékařskou. Její dědeček jí odpověděl: „...vezme-li si tě jednou za ženu nějaký pan doktor, tak budeš doktorkou.“⁸⁶ Proto, když se chtěla některá ambiciózní a nadaná žena tomuto oboru věnovat, musela studovat v zahraničí. Úřady v Rakousku-Uhersku však takové diplomy neuznávaly, a tak se tyto ženy uplatňovaly hlavně v cizině. Mezi první takové ženy, které získaly lékařský diplom, patřila Bohuslava Julie Kecková (1854–1911). Ta studovala lékařskou fakultu v Curychu. I přesto, že věděla o tom, že říšská vláda neuznává lékařské diplomy pocházející z jiné země, vrátila se do monarchie. Ve Vídni musela absolvovat kurz pro porodní asistentky, aby se i se svým titulem a znalostmi, kterými by předčila leckteré mužské kolegy, mohla věnovat práci, jakou až doteď vykonávaly „porodní báby“ bez jakéhokoliv lékařského vzdělání. Tak se jedna z prvních českých lékařek stala také jednou z prvních diplomovaných porodních asistentek.

4.2 Anna Bayerová

Druhou z žen – lékařek, která dokončila studium v roce 1881 v Bernu, byla Anna Bayerová (1852–1924), feministka a později také publicistka. Než ale získala vzdělání lékařky, prošla dlouhou cestu. Ač pocházela z mělnické mlynářské rodiny, která měla velké finanční problémy, studovala na vyšší dívčí škole v Praze. Ale ani rodiče sami jejímu studiu nepřáli. Proto si mladá studentka přivydělávala na vzdělání doučováním jiných, mladších studentek. Po svém vlastním studiu se začala soukromě připravovat na složení maturitní zkoušky na gymnáziu. Po jejich úspěšném složení odjela společně s Keckovou do Curychu. Tady studovala tři roky na lékařské fakultě, poté se vrátila do Prahy. Na pražské lékařské fakultě navštěvovala přednášky

---

⁸⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 263. ISBN 80-204-0737-5.

jako privatistka, tj. nebyla na univerzitě vedená jako studentka. Poslední roky studia absolvovala ve švýcarském Bernu. K promoci, kterou zveřejnil pražský tisk, gratulovalo Bayerové velké množství jejich českých přátel a zastánců ženského univerzitního vzdělání.⁸⁷

Mezi těmi, kteří Anně Bayerové blahopřáli k diplomu jako první, byla Marie Červinková-Riegrová: „*Upřímně jsme se zaradovali, když nám noviny přinesly zprávu o Vašem doktorátu... Vy víte dobře, že já nejsem z těch, kdo by všechny návrhy učiněné v otázce emancipace ženské bez rozvahy a bez omezení schvalovaly, ale rozumným a potřebným opravám i stížnostem spravedlivým zajisté nemohu odepřít opravdovou sympatii...*“⁸⁸

Bayerová se vrátila po skončení svých studií do Čech. Nemohla však najít vhodné místo. Často proti její lékařské praxi, nebo proti praxi žen – lékařek obecně, brojili pražští lékaři a bohužel většinou i odborná veřejnost. Naopak za Bayerovou stály české emancipované a vzdělané ženy. Karolína Světlá byla jedna z nich. Během těchto sporů Bayerová odjela zpátky do Bernu, kde absolvovala stáž na gynekologické klinice a poté v Paříži stáž o lázeňské léčbě. Do Prahy se vrátila vzdělanější než většina rakousko-uherských lékařů – mužů. Jedinou možností uplatnění byla tak pro Bayerovou, ale také Keckovou praxe zřízená v muslimských oblastech rakousko-uherské monarchie. Bayerová si tak otevřela praxi pro ženy a děti v Dolní Tulze a Kecková v Mostardu.⁸⁹

Anna Bayerová byla mezi českými ženami prosazujícími možnost ženského vzdělání velmi populární. Ty si však často zároveň postesklly nad osudem své krajanky. Marie Červinková Riegrová se například nechala slyšet, že „*tak vděčnou půdu, jako bude mít pro své působení ve Švýcarsku, by tu nyní neměla.*“⁹⁰ I Teréza Nováková často vzpomíná tentokrát na obě české lékařky a s politováním konstatuje, že „*i kdyby dívky dosáhly u nás neb jinde po nesmírném namáhání potřebného vzdělání, nedosáhly*

---

⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 262. ISBN 80-204-0737-5.

⁸⁸ Tamtéž, s. 262.

⁸⁹ Tamtéž, s. 263.

⁹⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 112. ISBN 80-7277-241-4.

*by spravedlivé za ně odměny, to je místa, poněvadž všechna místa takzvaných univerzitních kariér jsou přeplněna.*⁹¹

I přes tyto strastiplné začátky se ženy od 19. století stále častěji stávaly posluchačkami univerzit. Nejdříve jim byla zpřístupněna filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Bylo to v roce 1897. O tři roky později na této fakultě promuje první česká doktorka filozofie – Marie Zdenka Baborová. Po několika letech, v roce 1900, byla ženám otevřena i fakulta lékařská. Zde jako první lékařka promuje v roce 1902 Anna Honzáková, absolventka Minervy, publicistka, zastánkyně feministického přístupu a emancipace.⁹² Další rozvoj možnosti univerzitního vzdělávání žen byl tedy velmi optimistický.

Pro srovnání lze uvést údaje z let 1898–1917 o počtu studentek na Karlo-Ferdinandově, později opět jen Karlově, univerzitě. *„Ve školním roce 1898/1899 studovalo na univerzitě 3 014 posluchačů, z toho bylo 515, tj. 17% mimořádných. O šest let později 1904/1905 činil součet všech studujících 4 017. Z toho na filosofické fakultě studovaly 153 ženy (9,3%) a na lékařské fakultě 18 žen. Ve školním roce 1913/1914 se na Karlo-Ferdinandovu univerzitu zapsalo 4 299 mužů a v zimním semestru školního roku 1914/1915 zahájilo studium pouze 2 614 z nich. Na rozdíl od studujících mužů počty studentek narůstaly. Ve školním roce 1913/1914 studovaly na univerzitě 444 ženy a o tři roky později – 1916/1917 – již 704 studentky. V tomto školním roce studovalo na filosofické fakultě více žen než mužů. Na celé univerzitě bylo pouze 1 622 mužů.*⁹³

Později, na počátku 20. století a posléze během první světové války převyšoval počet žen na univerzitách původní cíle feministických hnutí. Množství vysokoškolských studentek se rapidně zvyšovalo, zájem o vzdělávání a studium byl mezi ženami stále větší. S tímto obratem přichází i tolik očekávaná a zároveň obávaná změna v přístupu společnosti k ženě a ženské otázce obecně.⁹⁴

---

⁹¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005, s. 112. ISBN 80-7277-241-4.

⁹² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999, s. 263. ISBN 80-204-0737-5.

⁹³ MALÍNSKÁ, Jana. *Po politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 104 - 105. ISBN 80-7277-295-3

⁹⁴ Tamtéž, s. 104.

4.3 Alice Garrigue Masaryková

Další z žen, která nejenže dosáhla vysokoškolského vzdělání, ale vedle toho i významně pomohla emancipaci žen v české kotlině, byla dcera prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, Alice Garrigue Masaryková (1879–1966). Narodila se jako první dítě manželů Masarykových. Ti jí i svým dalším dětem věnovali nemalé úsilí a snažili se je vést k sebeúctě, lásce, ale i vzájemnému pochopení. Dalším významným prvkem pokroku bylo v domácnosti Masarykových stejné chápání žen jako mužů – tedy stejné nároky na vzdělání, možnost zapojit se rovnoprávně do diskuse a rozhodování apod. Každé dítě, tedy i Alice, umělo hrát na hudební nástroj – u Alice to byl klavír – a zvládalo několik jazyků.⁹⁵ Již ve svém raném mládí Alice doprovázela své rodiče na různé společenské události. Také byla často přítomna diskusním sezením v bytě Masarykových. Ve svých pozdějších pamětech Masaryková zmiňuje i časté návštěvy Amerického klubu dám, kam chodila se svým otcem, který nejenže ženám přiznával právo na rovnocennost, ale pro ně v obdobných klubech pořádal různé přednášky a diskuse.⁹⁶

Jako dospívající dívka se Alice Masaryková stala žačkou nejdříve Vyšší dívčí školy a později, po absolvování měšťanky, a po domluvě s matkou nastoupila na tehdy nově vzniklé dívčí gymnázium Elišky Krásnohorské, na Minervu.⁹⁷ Ač studovala často se staršími dívkami, než byla ona sama, na svá gymnaziální studia vzpomíná takto: *„Těch šest let gymnázia tvoří velmi významný úsek mého života. Otvíral se v nich nový svět, uzavírala přátelství, která se nedají nahradit žádnými pozdějšími vztahy. Každá maličkost byla důležitá a stala se nezapomenutelnou.“*⁹⁸

Další studijní kroky Alice Masarykové vedly na lékařskou fakultu. Po úspěšném složení maturitní zkoušky se rozhodla pro splnění si tohoto snu. Byla však v ročníku mezi padesáti chlapeci jednou dívkou a směla skládat pouze nižší úroveň zkoušek. I proto se zároveň přihlásila na fakultu filosofickou, kde úspěšně vystudovala filosofii,

---

⁹⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*. 1. vyd. Praha: Togga, 2007, s. 29 - 30. ISBN 978-80-7308-189-8.

⁹⁶ Tamtéž, s. 33 - 34.

⁹⁷ Tamtéž, s. 39 - 41.

⁹⁸ Tamtéž, s. 44.

historii a sociologii. Medicínu po dvou letech studia Masaryková opustila. I přes to se ale pořád zajímala o téma jí tolik blízké, o zdraví a zdravotnictví.⁹⁹

Velký zlom v životě Masarykových nastal se začátkem 1. světové války. T. G. Masaryk odjel z vlasti společně se svou druhou dcerou Olgou. Zbytek rodiny zůstal v Československu, s Masarykem však nekomunikovali. Alice tou dobou učila na holešovickém gymnáziu. Když přišel rok 1915, přihlásila se jako ošetřovatelka do vojenské nemocnice v Pardubicích. Chtěla se podílet alespoň nějakou měrou na pomoci těm, kterým válka ublížila. Nakonec se ale sama stala obětí.¹⁰⁰

Jak sama vzpomíná: „28. října roku 1915 jsem byla zatčena pro podezření, že jsem uschovala otcovy politické papíry a deníky. Nebylo tomu tak. Otec je před odjezdem bez mého vědomí odstranil. Že jsem vědecké spisy otcovy vydala dr. Benešovi na výslovnou otcovu žádost jsem netajila, ale neviděla jsem v tom čin trestný, spíše čin záslužný. Ve vyšetřovací vazbě jsem byla osm měsíců.“¹⁰¹

Druhý životní zvrát přišel 28. října 1918, kdy byla vyhlášena samostatná Československá republika a jejím prezidentem se stal Alicin otec, T. G. M. Ona sama se vrcholné politice vyhýbala, ale později se stala členkou parlamentu, a to, po pozdějším přeřazení, ve výboru zdravotním. Tady se soustředila zejména na péči o ženy a děti, také válkou poškozené. Mimo jiné se zabývala řešením sociálních poměrů vysokoškolských studentů. Snažila se prosadit zřízení tzv. *domovin pro děti*, které měly být zbudovány ve vyvlastněných císařských a šlechtických zámcích. Bohužel, kvůli nedostatečné podpoře se jí to nepodařilo. Po vzniku republiky se Alice Masaryková prezentovala také v jiné sféře než politické. Začala působit v organizacích *Česká zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež* a později také v *Českém srdci*, jež vzniklo už v letech války a zajišťovalo v Čechách přísun potravin a oblečení tam, kde se ho nedostávalo.¹⁰²

---

⁹⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*. 1. vyd. Praha: Togga, 2007, s. 47 – 50. ISBN 978-80-7308-189-8.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 148.

¹⁰¹ HÁJKOVÁ, Dagmara (ed.) a Jaroslav SOUKUP (ed.). *Drahá mama/ Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915 - 1916*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001, s. 179. ISBN 80-86495-06-X.

¹⁰² Tamtéž, s. 200 – 214.

Podílela se také nemalou měrou na vzniku československé pobočky *Červeného kříže*. Znala jeho rakousko-uherskou odnož a věděla i o problémech, které tuto organizaci v předválečných letech potkávaly. Nebyla spokojena s rozsahem působnosti organizace a jeho přílišným příklonem k pomoci obětem případného válečného konfliktu. Masaryková si přála přebudovat *Červený kříž* na organizaci všelidovou a demokratickou, zaměřenou na širší okruh problémů – nejen na pomoc při válce, ale i na její následky, např. budování sanatorií a podobných zařízení, která by nabízela útočiště pro postižené válkou či jakoukoliv jinou krizí. Chtěla také oblast působení organizace rozšířit na pole prevence, osvěty a poradenství, nabídnout školení pro dobrovolné ošetřovatele, budovat sirotčince a pomáhat při likvidaci epidemií. Tyto své novátorské myšlenky přednesla Alice na přípravné schůzi *Československého červeného kříže*. Na ní byla zvolena a brzy po té jmenována prezidentem republiky – vlastním otcem – předsedkyní organizace.

Alice dále požádala svého otce o záštitu nad organizací, což bylo posledním krokem k vyřazení veškerých dosavadních zemských poboček ČK přetrvávajících v Československu od dob Rakouska-Uherska. *Československý červený kříž* nejenže formálně dodržoval hranice zemských celků, ale také používal dle místa působení jednacích jazyk. Dále byl rozdělen do čtyř divizí: české (se sídlem v Praze), moravskoslezské (sídlo v Brně), slovenské (sídlní město Martin) a podkarpatské (zastoupení v Mukačevu). Oficiálním sídlem celé organizace se po krátkém pobytu v bytě samotné Masarykové stal pražský Clannerův palác.¹⁰³

---

¹⁰³ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*. 1. vyd. Praha: Togga, 2007, s. 248. ISBN 978-80-7308-189-8.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo shrnout a popsat historii vzdělávání českých žen. Práce byla v tomto tématu omezena na 19. století a následné 20. století, tedy jeho počátek. Součástí studie bylo také pojednání o emancipaci a obecně o životě ženy od konce 17. do již zmiňovaného 20. století. Lze tedy konstatovat, že tato studie se vedle edukace samotné zaměřovala také na emancipační snahy, které se samotnou možností vzdělávání úzce souvisí.

Ženám byla po staletí předepisována norma, dle které se mají chovat a které mají uzpůsobit svůj život. Tuto ideu o ctnostné ženě razila církev a s ní mnoho učenců. Dlouhotrvající představu o ženě, které je vzornou matkou a manželkou, je plně podřízena svému muži a věnuje se pouze domácnosti, nikoliv vlastnímu duševnímu rozvoji vzdělávání nebo dokonce politice podpořil i fakt, že křesťanská dogmata s ní spjatá si podmanila od raného středověku postupně celou Evropu a až do konce 18. století měla právě katolická církev rozhodující vliv. Figurovala v životě chudých i bohatých a její ideje se staly natolik tradičními, že se stalo skoro nemožným z nich vymanit. Tímto způsobem byla zdánlivě zpečetěna i ženská otázka. Postupem času, například již v renesanci, se ale postavení ženy začalo částečně měnit. Zprvu jen v domácnostech osvěcených manželů nebo na královských dvorech, ale i to lze považovat za pokrok. V 17. století přichází francouzské hnutí Precieuses, které opět upozorňuje na nutnost řešení měnící se společnosti a s ním i ženské otázky a emancipace. Zanedlouho toto téma otevírá i francouzská revoluce, která částečně navazuje na osvěcenské myšlenky na téma gender.

V českých zemích se feminismus a emancipace dostává do popředí až v 19. století, kdy se první české ženy toužící po zrovnoprávnění odvažují vystoupit. Začátky jsou však neúspěšné. Zvrat přišel ve chvíli, kdy se k těmto ženám přidali i osvěceni muži, jako byli Vojtěch Náprstek, Tomáš Garrigue Masaryk nebo jiní, často profesori, poslanci a cestovatelé. Základním problémem v Čechách bylo vymanit ženy z klastického a do té doby naprosto tradičního a stereotypního způsobu života, který jim nedovolil, než péči o potomstvo a manžela. Profemistická společnost si uvědomovala, že je třeba vzdělané ženy, která by byla schopna zastat jak funkci manželky, tak vhodné

reprezentantky svého muže, vzdělané dámy, která dokáže obratně diskutovat a vystupovat.

Vedle mnohého proto bylo nutné ženy vzdělat a ukázat jim jiný způsob života, ke kterému by se mohly přiklonit. Jednou z možností, jak tohoto docílit, bylo zakládání a rozvoj již vzniklých klubů a spolků, které byly založeny buď pro pouze ženy, nebo jim byly zpřístupněny. Takto otevřen ženám se stal například Tyršův Sokol. Mimo něj vzniká také Tělocvičný spolek paní a dívek pražských úzce spolupracující s výše uvedenou tělovýchovnou jednotou. Velmi populární se stal také Americký klub dam založený Vojtěchem Náprstkem. V Praze v té době vznikaly i mnohé další spolky a kluby, většinou ale sdružovaly jen měšťanky.

Aby byla pomoc nabídnuta i ženám z nižších majetkových poměrů, vznikaly při zmiňovaných klubech buď přímo školy pro dívky, nebo alespoň kurzy, ve kterých se nemajetné dívky a ženy naučily šít, vyšívát, nebo se zde seznámily s jinými pracemi, díky kterým se mohly stát finančně soběstačné a případně také vydělanými penězi vypomocet své rodině. Existovaly ale také kurzy vaření nebo správného hospodaření v domácnosti. Ty měly za cíl připravit dívku na roli matky a manželky, protože toto prvopočáteční předurčení ženy z české společnosti i díky myšlence o ženě – vlastence, která se vedle manžela a dětí, jež vzdělává a učí lásce k národu, podílí na veřejném životě, ani v pozdějším vývoji nevyvymizelo.

Velkým krokem kupředu proto byla nejen Hasnerova reforma o školství, která přisuzovala základní vzdělání ve stejné kvalitě chlapcům i dívkám, ale i otevření několika ústavů pro dívky, vznik Vyšší dívčí školy nebo gymnázia Minerva. Právě toto gymnázium bylo financováno stejnojmenným spolkem sdružujícím české dámy a svícené pány, kteří se zasloužili o jeho vznik.

Po prosazení samotné možnosti vzdělávání se dívky, paní a osvícené ženy obecně snažily i o zpřístupnění vysokých škol, tj. posledního kroku k českému zrovnoprávnění žen a mužů v 19. století. Velkou bojovnicí za vysokoškolské vzdělání se stala Eliška Krásnohorská a *minervistky*, absolventky gymnázia Minerva. Na počátku 20. století je jim vyhověno a pražská univerzita se vedle mužů otevírá i ženám.

Lze konstatovat, že možnost dosažení ženského vzdělávání jde souběžně s ženskou emancipací. Bylo nutné změnit vnímání společnosti, přimět ji k přemýšlení o ženské otázce, aby se časem naklonila i k myšlence vzdělávání ženy jako takové. Bylo nutné vyvrátit tradiční systém žena – matka a naopak upozornit na nutnost vzdělaných a osvědčených žen, které budou nejen samostatnějšími a v případě nutnosti zcela soběstačnými, ale také osvědčenějšími manželkami a matkami svých dětí.

Závěrem práce je třeba dodat, že má bakalářská práce se zaměřovala především na ne příliš zevrubné zmapování genderového problému, a to převážně ve vzdělávání v minulém a předminulém století. Hlavní přínos této práce vidím především v již uvedeném popsání tématu a problémy s ním souvisejícími. Dle mého názoru by bylo vhodné se v budoucnu více věnovat historii ženského spolkového života, neboť z něj vychází základní myšlenka i impuls ke vzdělávání žen jako takovému a zařazení žen do společenského života vůbec.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri/Slon, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

HÁJKOVÁ, Dagmara (ed.) a Jaroslav SOUKUP (ed.). *Drahá mama/ Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915 - 1916*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-86495-06-X.

HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0

Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci. 5. přepracované a rozšířené. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013. ISBN 978-80-7452-037-2.

JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí II*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1921. ISBN neuvedeno

KAMIŠ, Karel. *Řečová a jazyková komunikace spisovné češtiny*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2012. ISBN 978-80-7452-023-5.

KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A - Ž*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1351-4.

LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století., 2. díl: Život všední i sváteční*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích: od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009, 453 - 454. ISBN 978-80-7106-988-1.

LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková*. 1. vyd. Praha: Togga, 2007. ISBN 978-80-7308-189-8.

MALÍNSKÁ, Jana. *Po politiky prý žena nesmí – proč? : Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století* 1. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-295-3

PITLIGOVÁ, A. *První české dívčí gymnasium a jeho zakladatelka: XXXVII. výroční zpráva prvního českého městského dívčího reálného gymnasia Krásnohorská*, Praha, 1927. ISBN neuvedeno

RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Domácí kuchařka aneb pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1986. ISBN neuvedeno

Slovník spisovného jazyka českého pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 2003. ISBN 8020010807.

SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. ISBN 22-055-72

Školní četba na dlani: Obsahy z děl českých a slovenských spisovatelů. 1. vyd. Praha: Erika, 1992. ISBN 80-85-61-2-05-4

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-693-2.

VACÍNOVÁ, Tereza. *Dějiny vzdělávání: Od antiky po Komenského*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009. ISBN 8978-80-86723-74-7.

Velký sociologický slovník I. A - O. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

Velký sociologický slovník I. P - Ž. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

WAIC, Marek. *Byli jsme a budem*. 1. vyd. Praha: Agentura LEMAN, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-260-1625-0.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Dagmar Jagošová

Obor: vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované

Název práce: Historie vzdělávání žen v českých zemích v 19. a na počátku 20. století

Rok: 2015/2016

Počet stran textu bez příloh: 50 str.

Celkový počet stran příloh: 0 str.

Počet titulů českých použitých zdrojů: 22

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: Mgr. Martina Kalvodová